
JMG

Journalistik på liv och död

En kvalitativ studie om journalisters syn på
medias roll i asylprocesser

Kandidatuppsats i journalistik, VT 2014

Författare:

Moa Blomgren, Maria Nordlander, Elsa Sjögren

Handledare:

Jenny Wiik

GÖTEBORGS UNIVERSITET
JOURNALISTIK, MEDIER OCH KOMMUNIKATION

Abstract

The main purpose of this thesis is to explore journalists' views of the role of journalism in the asylum processes. The potentially problematic phenomenon is growing, and its spread will affect the way publishing decisions are made in the future. The subject is new and foreign to many journalists, and little to no research has previously been done on the subject. Our study will therefore provide new insight in the field of journalism ethics.

We have conducted a qualitative study based on interviews with eight Swedish journalists who in one way or another have reported on threatened asylum seekers. In order to understand the journalists' responses in a broader context, an interview with lawyer Aino Gröndahl was also included in the study.

The analysis is based on theories of journalistic values and ethics, specifically consequence neutrality, objectivity and social responsibility. In addition, journalistic ethics in a changing and global media landscape has been an important theoretical field. The analyze method is based on P. Burnards' (2008) thematic content analysis. In the analysis we assumed four analytical themes; The Journalistic Task, Relationship to the Source, The View of Consequences and Responsibilities, and The Role in Specific Cases.

One of the more interesting results of our study is that journalists are largely unaware of media attention being used as a strategy in the asylum process. Journalists tend to de-emphasize their own importance in asylum cases. Aino Gröndahl, however, confirms that journalists' actions greatly effect the asylum process. The journalists hardly reflect over the impact an article can create, even though they operate in a globalized and connected world. Journalists often implement consequence neutrality – but respecting the sources' security is an important factor.

Key words: asylum, threat, consequence neutrality, ethics, objectivity

Nyckelord: asyl, hotbild, konsekvensneutralitet, etik, objektivitet

Innehållsförteckning

1. Inledning	4
1.1. Nya frågor – förändrad etik	4
1.2. Teoretisk utgångspunkt	5
2. Bakgrund	5
2.1. Pressetiska regler	5
2.2. Asylprövningar i Sverige	5
2.3. Viss debatt om medias roll	6
2.4. Exempel – asylfall i media	6
2.4.1. Hotades av utvisning efter sex år i Sverige.....	6
2.4.2. Hans tro ifrågasattes.....	7
2.4.3. Utvisas trots hot om hedersmord	7
2.5 Definitioner	7
3. Syfte och frågeställning	8
4. Teoretisk ram och tidigare forskning	8
4.1. Journalistiska ideal, normer och regler	8
4.1.1. Journalistens uppgifter	8
4.1.2. Namn- och bildpublicering.....	9
4.1.3. Professionalisering.....	9
4.1.4. Objektivitet och opartiskhet	10
4.1.5. Idealen i verkligheten	10
4.1.6. Nya etiska dilemman i en globaliserad värld.....	11
4.2. Journalistens privata och professionella jag	12
4.2.1. Synen på källan.....	12
4.2.2. Rollen i krissituationer	12
4.3. Konsekvenser och ansvar	13
4.3.1. Konsekvensneutralitet.....	13
4.3.2. Socialt ansvar.....	14
5. Metod	15
5.1. Intervjun som metod	15
5.2. Urval och avgränsning	15
5.3. Telefonintervjuer	16
5.4. Deltagarna	16
5.4.1. Juridiskt perspektiv	17
5.4.2. Respondentförteckning Reportrar:	17
5.5. Forskningsfrågor och intervjuguide	18
5.5.1. Intervjuarbetet	19
5.6. Analysarbetet	19
5.6.1 Fyra analytiska teman	20
5.7. Validitet och reliabilitet	20
6. Resultat och analys	21
6.1. Tema 1: Det journalistiska uppdraget	21
6.1.1. Inga snyfthistorier.....	21
6.1.2. Nyhetsvärdering	22
6.1.3. Det journalistiska uppdraget	22
6.1.4. Normer och regelverk	23
6.1.5 Värdet i en namn- och bildpublicering	23
6.2. Tema 2: Relationen till källan	24
6.2.1. Journalist vs. medmänniska	24
6.2.2. Källans trovärdighet	24
6.2.3. Svårt att bedöma hotbild	25

6.3. Tema 3: Ansvar och konsekvenser	26
6.3.1. Konsekvensneutralitet.....	26
6.3.2. Ansvar	27
6.4. Tema 4: Rollen i enskilda fall	30
6.4.1. Journalistens betydelse i asylärenden	30
6.4.2. Källans syfte.....	32
7. Slutdiskussion	33
7.1. Förslag till vidare forskning	35
8. Referenslista	36
8.1. Tryckta källor.....	36
8.2. Elektroniska källor	37
Bilaga 1 – Mejlet	38
Bilaga 2 – Intervjuguide	39

1. Inledning

November 2012. En man har för andra gången fått avslag på sin asylansökan. Han är hivsmittad och homosexuell. Tillgången på bromsmedicin är obefintlig i hemlandet, ett land där homosexuella riskerar dödsstraff. Hit ska han ändå utvisas då hans historia enligt svenska myndigheter brister i trovärdighet. Så ser situationen ut när hans historia kablas ut i riksmidia, med namn och bild. Reaktionerna blir starka, kändisar skriver debattartiklar och kräver att han ska få stanna. Som skäl i ansökan om verkställighetshinder anger hans juridiska ombud att hotbilden mot mannen har ökat i och med mediebevakningen. Hans pojkvän har redan mördats, nu är också mannens liv i fara menar hon. Publiceringen har gjort att mannens läggning bara är en googling bort.

En månad efter publiceringen meddelar Migrationsverket att mannen får permanent uppehållstillstånd i Sverige.

Att granska makten, belysa missförhållanden och att informera allmänheten är alla journalistiska ideal som de flesta journalister skriver under på. Som publicist strävar man efter att ha med namngivna källor så långt det går då det ökar trovärdigheten och chanserna för identifikation hos läsaren. Både i svensk lag och i de yrkesetiska reglerna finns dock skyddet mot källor reglerat. Publiceringar som kan kränka en källa som inte själv vill gå ut med namn och bild ska noga övervägas och mätas mot allmänintresset. Men vad händer när källan är en asylsökande som själv *vill* gå ut med namn och bild – trots att det kan innebära stor fara?

Medier påverkar människor, makt och händelseförlopp varje dag. Det som gör den här situationen intressant är att den ställer journalistrollen på sin spets. Etik, ideal och attityder. Vilken roll kan, och bör, journalister spela i enskilda personers asylprocess? Vilken hänsyn ska man visa de konsekvenser en publicering kan få? Är det ens möjligt att tala om objektivitet och opartiskhet när det gäller rapportering om asylfall?

1.1. Nya frågor – förändrad etik

Vi har genomfört vår undersökning genom en kvalitativ intervjustudie med svenska journalister om deras inställning till att vara en del av en asylprocess där en person sökt asyl på grund av en hotbild. Situationen är intressant ur flera aspekter. De journalistiska idealen och normerna sätts på sin spets i en bransch som förmodligen genomgår den största förändringen sedan tryckpressen uppfanns.

I den redan ganska utbredda forskningen kring journalistisk etik och namn- och bildpublicering belyser vår studie en aspekt som ingen tidigare har forskat på. Studien kommer att kunna gynna mediebranschen som just nu befinner sig i en stor förändring i och med vårt digitala och globala medielandskap. Med globaliseringen följer också ett samhälle där människor rör sig över landsgränser och gruppen människor som flyr till Sverige för att de är hotade i sitt hemland ökar. I mötet mellan ett digitaliserat medielandskap och ett globalt samhälle uppstår helt nya frågor kring objektivitet och neutralitet. Situationen kommer att påverka sättet man gör överväganden kring konsekvenser, hänsyn och ansvar i framtiden.

Journalistikens roll i asylprocesser blir ett tydligt exempel på hur ny problematik uppstår i en föränderlig värld – en värld där publiceringar i slutändan kan vara skillnad mellan liv och död.

1.2. Teoretisk utgångspunkt

Vi har inte hittat någon forskning som har studerat exakt det vi har undersökt – journalistikens roll i asylprocesser – men det finns mycket forskning kring etik som nära angränsar till området. Teorierna om konsekvensneutralitet och socialt ansvar är de två huvudteorier som ligger till grund för denna studie. Tidigare forskning om namnpublicering, hur journalistrollen och rollen som medmänniska samspelar i svåra situationer, journalistiska ideal och yrkets professionalisering, lägger också en grund för studien. Dessutom har vi studerat hur de pressetiska reglerna tar sig uttryck i praktiken.

2. Bakgrund

Här presenteras väsentliga fakta som behövs för att förstå undersökningen. De pressetiska reglerna, fakta kring den svenska asylprocessen och exempel från verkligheten. Dessutom reder vi ut en del begrepp som vi återkommer till senare i uppsatsen.

2.1. Pressetiska regler

Precis som meddelarskyddet i Tryckfrihetsförordningen ligger fokus i Publicitetsreglerna, i *De etiska reglerna för press, radio och tv*, på skydd för den enskilde mot skada som kan komma av att hen figurerar i press (Olsson, R; 2009:35-36, 210).

I Publicitetsreglerna står bland annat dessa tre punkter:

7. Överväg noga publicitet som kan kränka privatlivets helgd. Avstå från sådan publicitet om inte ett uppenbart allmänintresse kräver offentlig belysning.

15. Överväg noga konsekvenserna av en namnpublicering som kan skada människor. Avstå från sådan publicering om inte ett uppenbart allmänintresse kräver att namn anges.

17. Observera att hela ansvaret för namn- och bildpublicering faller på den som återger materialet.

I kategorin Yrkesregler i de pressetiska reglerna står att man ska ”visa särskild hänsyn mot ovana intervjuobjekt. Upplys den intervjuade om huruvida samtalet är avsett för publicering eller enbart för information”. Enligt Björn Hägers tolkning (2009:282) av de etiska reglerna har man som journalist härigenom ansvar för att skydda källor ”mot sig själva” i situationer där de inte förstår sitt eget bästa. Det kan handla om människor som är i chock eller som är naiva och inte förstår vad det innebär att gå ut i media med namn och bild.

2.2. Asylprövningar i Sverige

Migrationsverket är den svenska myndighet som prövar ansökningar från personer som vill bosätta sig, besöka, söka skydd eller få medborgarskap i Sverige. Om en asylsökande får avslag på sin ansökan är Migrationsverket aktivt i arbetet med att få personen att lämna Sverige. Om Migrationsverket upplever att man inte samarbetar för att återvända till hemlandet, har de rätt att ta personen i förvar eller lämna över ansvaret till polisen. De kan då efterlysa och eftersöka personen och har även rätt att använda tvång för att man ska lämna landet (Migrationsverket 2014).

Om man som asylsökande får avslag på sin ansökan om uppehållstillstånd kan man överklaga en gång till Migrationsdomstolen. Får man ett negativt besked även där finns möjlighet att vända sig till Migrationsöverdomstolen om det har tillkommit ytterligare uppgifter i ärendet, man har då möjlighet att skicka in en så kallad ansökan om verkställighetshinder. De tänkbare ytterligare uppgifterna som är aktuella i vår studie är sådana som kan bidra till en förstärkt hotbild i hemlandet. Denna förstärkning

kan bland annat ske genom uppmärksamhet i media. Alla omständigheter som förändras eller tillkommer i landet där den asylsökande söker asyl kallas för sur place, franska för "på plats" (Migrationsverket 2014).

När man ansökt om verkställighetshinder kan man få uppehållstillstånd direkt, eller beviljas en ny prövning. En ny prövning innebär att den sökandes ärende prövas av en asylsökningseenhet som utreder de nya omständigheterna. Beviljas man inte uppehållstillstånd då heller kan även detta beslut överklagas.

- 2013 sökte 54 259 personer asyl i Sverige, en ökning med 10 372 personer jämfört med året innan. Tio år tidigare, 2003, var motsvarande siffra 31 355 personer.
- 2012 fick 12 276 asylsökande uppehållstillstånd i Sverige, 1 853 av dem var så kallade kvotflyktingar. Under 2013 steg antalet beviljade uppehållstillstånd för asylsökande till 24 498.

(Migrationsverket 2014)

2.3. Viss debatt om medias roll

Det finns inte mycket skrivet om medias roll i asylprocessen, men 2001 intervjuades reportern Gert Svensson i tidningen Journalisten om ämnet. Gert Svensson, som då var reporter på Dagens Nyheter, beskriver i artikeln de moraliska dilemman han ställdes inför då han skulle publicera en artikel om en iransk flykting. Publicerades namn och bild ökade källans chanser att få uppehållstillstånd, skrev han inte skulle flyktingen troligtvis bli utvisad. "Jag har mot min vilja blivit aktör och tvingats fatta beslut om liv och död utan att jag har bett om det", säger Gert Svensson till Journalisten. Efter att artikeln hade publicerats i Dagens Nyheter, med namn och bild, fick iraniern permanent uppehållstillstånd. Då vände sig fler flyktingar från Iran till Gert och ville att han skulle skriva om deras fall också.

"Det är svårt att säga till en flykting att jag inte vill skriva om honom, att jag struntar i om han blir utvisad eller ej. Detta skapar moraliska problem för mig som jag inte borde behöva ta ställning till. Beslutet borde fattas av utlänningsnämnden (idag Migrationsöverdomstolen, vår anm.)."

(Svensson refererad i Jansson, 2001)

Gert Svensson sätter fingret på en svår situation för journalister. Skulle han inte ha publicerat artikeln riskerade hans intervjuperson att utvisas och kanske dödas. Samtidigt skulle hans läsare gått miste om en berättelse om hur det är att söka asyl. Men hur skulle han bemöta alla de som hörde av sig och ville ha hans hjälp? Det handlar onekligen om människor i mycket svåra situationer.

2.4. Exempel – asylfall i media

Nedan följer tre exempel på asylfall som har tagits upp i svensk media de senaste två åren. Det ska tilläggas att exempelfallen inte på något sätt är kopplade till journalisterna i studien. Fallen är endast med för att illustrera situationen för asylsökande i Sverige.

2.4.1. Hotades av utvisning efter sex år i Sverige

För sex år sedan kom den unge mannen, som då var 12 år, till Sverige på flykt från ett inbördeskrig i sitt hemland. Sedan dess har han gått i skola, spelat fotboll och fått ett skyddsnät i form av kompisar och vuxna. Plötsligt fick han besked om att han skulle utvisas från Sverige. Han gick ut med namn och

bild i riksmidia, facebook-grupper startades och namninsamlingar fick tusentals underskrifter. Juristen ansökte om verkställighetshinder för att återigen kunna ansöka om uppehållstillstånd.

Drygt sex månader efter den första publiceringen kom beskedet att den unge mannen får stanna i Sverige.

2.4.2. Hans tro ifrågasattes

En kristen konvertit riskerade dödsstraff i sitt hemland. Enligt Migrationsverket får man i princip alltid stanna om man konverterat av "genuin övertygelse". Dessutom uppger en representant från Migrationsverket att man kan vara "hur o genuin som helst". Har man varit offentlig med sin nya tro och gjort det tydligt för hemlandets myndigheter att man är konvertit, ska det räcka för att få stanna i Sverige. Trots att han kunnat belägga att han är praktiserande kristen med dopbevis, bilder och filmer på när han är kyrkligt aktiv blir han ifrågasatt och nekas prövning i Migrationsdomstolen. Sedan dess lever han gömd, en situation han beskriver som "psykisk terror". Men att återvända är inte ett alternativ för mannen som fasar för sitt liv. Journalister beskriver hans fall, med namn och bild, vilken stad han finns i och varför han är hotad.

En månad efter den första publiceringen får mannen permanent uppehållstillstånd.

2.4.3. Utvisas trots hot om hedersmord

För åtta år sedan vägrade en kvinna att gifta sig med den man hennes familj valt åt henne. Hon flydde till Sverige och bildade familj med en man från hemlandet som hon älskade. Barnen är födda i Sverige och har aldrig satt sin fot i hemlandet. Familjen har nu fått besked om att de alla ska utvisas, till ett land där mamman hotas av hedersmord. När deras juridiska ombud hjälper dem att gå ut med namn och bild i media lever familjen gömda.

Migrationsverkets beslut går inte att ändra, om inte nya omständigheter framkommer.

2.5 Definitioner

För att tydliggöra vad vi avser när följande epitet och begrepp används i uppsatsen kommer här en kort förteckning.

Asylsökande

Avser en flykting som befinner sig i Sverige på grund av att hen känner en välgrundad fruktan för förföljelse på grund av ras, nationalitet, religion, politiska åsikter, kön, sexuell läggning eller tillhörighet till någon annan samhällsgrupp och som inte kan eller på grund av fruktan inte vill, begagna sig av hemlandets skydd. Det spelar ingen roll om bristen på skydd och trygghet beror på myndigheterna eller enskilda personer (4 kap. 1 § Utlänningslagen, SFS 2005:716).

Media

Media är kanaler för kommunikation. I denna uppsats avser ordet media enbart kanaler med journalistiskt innehåll.

Journalist

I uppsatsen används samlingsbegreppet "journalister" när vi talar både om reportrar och nyhetschefer.

Reporter

Avser den person som har sin byline i texten.

Nyhetschef

Avser den person som i första ledet bestämmer vilka jobb som kommer att göras. Den som bollar eventuella frågetecken med reportern och som i sin tur pratar med ansvarig utgivare.

Källa

I uppsatsen avser ordet källa de intervjupersoner som pratat med reportrarna. I det här fallet asylsökande.

3. Syfte och frågeställning

Syftet med den här studien är att undersöka journalisternas egna attityder gällande sin eventuella roll i asylprocesser. Syftet och frågeställningarna landar i etik och journalistiska ideal. För att avgränsa studien har vi delat upp frågeställningarna i en övergripande och fem underfrågeställningar.

Huvudfrågeställning

Hur ser journalister på journalistikens roll i asylprocesser?

Underfrågeställningar:

- Hur skiljer journalister på sin professionella och sin privata roll?
- Hur ser journalister på källans intentioner och tillförlitlighet?
- Hur förhåller sig journalister till objektivitet och opartiskhet när de skriver om asylfall?
- Hur resonerar journalister kring konsekvenser av vad de publicerar?
- Hur ser journalisten på sitt ansvar i publiceringar om asylfall?

4. Teoretisk ram och tidigare forskning

Här presenteras våra teoretiska utgångspunkter. Kapitlet tar avstamp i tidigare forskning kring journalistens uppgifter och professionalisering. Vi tar upp journalistiska ideal såsom objektivitet och opartiskhet, och vad forskningen berättar om det. De pressetiska reglerna och vad de säger gällande skydd av individer och namnpublicering presenteras. Även journalistrollen i förhållande till den privata rollen presenteras utifrån forskning kring journalister i krissituationer. Våra huvudsakliga teorier har varit teorierna om konsekvensneutralitet och socialt ansvar, varav båda redogörs för nedan.

4.1. Journalistiska ideal, normer och regler

4.1.1. Journalistens uppgifter

I Sverige samlar sig journalistikåren främst kring fem viktiga uppgifter och ideal:

- att granska samhällets maktthavare
- att förklara komplicerade händelser
- att stimulera nya tankar och idéer

- att kritisera samhällets orättvisor
- att ge människor nya upplevelser

Den uppgift som de flesta journalister anser vara den viktigaste är att granska makten, och antalet journalister som tycker så ökar över tid. Mellan 1989–2005 hade andelen som ser granskning som sin viktigaste uppgift stigit från 70 till 80 procent (Wiik 2007:79).

4.1.2. Namn- och bildpublicering

1994 reviderades Publicitetsreglerna. Anledningen var att man ville utöka skyddet för enskilda personer i frågor om namnpublicering. Enligt äldre praxis publicerade man oftast namn på inblandade så snart deras identiteter var kända. Med tiden utvecklades en mer restriktiv syn på namnpublicering – identiteter skulle endast publiceras i undantagsfall (Börjesson 2007:89-90).

Börjesson (2007) konstaterar att det finns en ökande samsyn mellan allmänhetens och journalisternas åsikter kring frågan om namnpublicering. Svaren grupperar sig över tid mer och mer beroende på vem eller vilka det handlar om. Fler anser att namn bör publiceras om rapporteringen rör en offentlig person medan färre och färre anser att namnpublicering är lämpligt när det gäller privatpersoner i rapportering om privata frågor (Börjesson 2007:88).

Man kan under senare år hitta flera exempel på hur anhöriga till folk som begått självmord och personer som drabbats av olyckor och olika typer av brott utsatts för ingående exponering i media. Även om de intervjuade har gett sitt tillstånd säger Börjesson att “människor i djup kris kanske inte alltid kan överblicka konsekvenserna av en publicering” (Börjesson 2007:95).

Forskningen kring namn- och bildpublicering blir relevant i denna studie då vi undersöker hur journalister fattar beslut kring namn och bild då de skriver om de asylsökande.

4.1.3. Professionalisering

Deuze (2005) resonerar kring hur forskare inom journalistikstudier i decennier har hänvisat till att journalisternas professionaliseringsprocess är en utpräglad ideologisk utveckling. Den journalistiska ideologin har under sin framväxt tjänat på att kontinuerligt förfina och reproducera en konsensus om vad som är ”riktig journalistik”. Forskningens slutsatser har skiftat lite över tid, men har alltid landat i att journalisterna är måna om att upprätthålla en dominerande känsla för vad som är, och borde vara, god journalistik. Många forskare talar dock om den professionaliserade journalistikens ideologi utan att faktiskt definiera *vad* denna ideologi egentligen består av rent konkret. Idealen är många och tillämpas subjektivt av olika journalister. Forskarna är däremot ense om att ideologin innehåller flera motstridiga värden och att strävan efter att producera “god och riktig journalistik” är något som stärker professionaliseringen och ger mening åt journalisternas yrkesutövande (Deuze 2005:444).

En jämförande studie av 21 länder ger stöd för att de karakteristiska egenskaperna inom journalistik är i stort sett likartade över hela världen. Men det råder ändå för stor oenighet om professionella normer och värderingar i olika länder beroende på kultur och politiskt system för att hävda att det existerar universella yrkesnormer. Journalisters normer och värderingar i demokratier liknar visserligen varandra mycket, men varje individ tillämpar själv de journalistiska värdena på en mängd olika sätt för att ge mening åt vad de gör (Weaver och Willnat 2012:536). Det är alltså möjligt att tala om en härskande yrkesideologi som de flesta journalister lutar sin yrkesmässiga ställning mot och som ligger till grund för praxis – men som utförs, tolkas och tillämpas individuellt av varje journalist (Deuze 2005:445).

Professionaliseringen av journalistkåren bygger på en intern grund av liknande värderingar menar Wiik (2010). Samtidigt som professionaliseringen kan vara av godo ser hon också problem. Publiken och journalistikkonsumenterna kan börja undra vad som pågår bakom kulisserna och hon varnar för ett scenario där journalister blir en kår med makt utan ansvar:

”När ifrågasatta journalister alltför ofta sluter sig i leden i en akt av själv rättfärdigande får det konsekvenser för kårens legitimitet i allmänhetens ögon eftersom journalister verkar utöva makt utan att behöva ta något ansvar för konsekvenserna”.

(Wiik 2010:51)

Forskningens teorier kring för- och nackdelar med professionaliseringen kommer att hjälpa oss i vår analys av hur samspelet och motsättningen mellan olika ideal påverkar journalisternas sätt att se på sin roll i mötet med den asylsökande.

4.1.4. Objektivitet och opartiskhet

Forskare har identifierat objektivitet som en väldigt viktig del av den professionella självbilden hos journalister. Både akademiker och journalister värderar och definierar objektivitet genom begrepp såsom *rättvisa*, *professionell distans*, *opartiskhet* och *självständighet*. Dessa begrepp används av journalisten för att definiera och legitimeras sin yrkesroll och sina uppgifter. Objektivitetsidealet har dock en problematisk status i den nuvarande forskningen eftersom man menar att det är omöjligt att värdera neutralitet. Men även om total objektivitet kanske är ett omöjligt ideal att uppnå bör journalisten ändå sträva mot att uppnå den – eller omdefiniera den så att den blir möjlig att uppnå (Deuze 2005:448).

Precis som Wiiks (2010:51) farhågor om professionaliseringens konsekvenser så varnar fler forskare för att en övergripande definition av opartiskhet kan användas för att göra den yrkesverksamma journalisten immun mot alla former av invändningar och kritik. Detta menar man kan bidra till att journalistiken misslyckas med uppgiften att främja demokrati. Samtidigt hävdar andra medieforskare att subjektivitet *inte* behöver motsäga objektivitet utan att båda normerna kan innefattas i den journalistiska yrkesrollens ideologi. Deuzes slutsats är att alla dessa diskussioner och resonemang kring objektivitetsidealet faktiskt bidrar till att hålla det levande och gör att objektivitet fortsätter att vara en viktig ideologisk hörnsten inom journalistiken (Deuze 2005:448).

Frågan om huruvida objektiv journalistik är eftersträvansvärt, eller ens möjlig att uppnå, diskuteras inom både journalsamfund och forskarvärld. Frågan blir högst aktuell även i denna studie där motiveringen av publiceringar med asylsökande samt journalistens syn på sin roll i asylprocessen undersöks.

4.1.5. Idealen i verkligheten

Kring synen på vilka journalistiska ideal som är viktigast råder stor enighet. Svårigheten för journalisterna är att kombinera idealen med det praktiska arbetet. Nord och Strömbäck (2012) menar att en skillnad mellan ideal och verklighet alltid kommer att finnas.

”I verkligheten formas journalistiken inte utifrån abstrakta ideal, även om många journalister drivs av ambitionen att producera en så god journalistik som möjligt. I verkligheten formas journalistiken i ett ständigt samspel mellan olika faktorer, både inom och utom medierna. Dessa faktorer påverkar och villkorar både mediernas makt och journalistikens innehåll”.

(Nord och Strömbäck 2012:23)

Det praktiska journalistiska arbetet präglas i vardagen av svåra och ibland motsägelsefulla överväganden. De etiska idealen är så anspråksfulla att de blir väldigt svåra att leva upp till. Englund (2008) menar att journalistisk etik handlar om två motstridiga krav: kravet på sanning och kravet på hänsyn. De pressetiska reglerna räcker inte till i det praktiska journalistiska arbetet. För att upprätthålla etik och moral utformar man på redaktionerna ofta egna regler och policydokument. Men etiken tillämpas i arbetet framför allt genom ständiga diskussioner på redaktionen (Englund 2008:73–74).

I viss motsats till Englund (2008:73–74) menar Ekström och Nohrstedt (1996:167) att det sällan uppstår stunder där den enskilda reportern känner sig utelämnad till sin egen moral – eller att man hamnar i diskussioner som är svåra eller tar tid. Mycket av den journalistiska etiken är tillräckligt tójbar för att kunna fungera väl i praktiken (Ekström och Nohrstedt 1996:167).

“Det finns stort utrymme för att tillämpa de etiska idealen selektivt från fall till fall, det vill säga ge dem olika innebörd och prioritet i olika jobb. Att etiken fungerar i praktiken beror också på att den handlingsetik som utvecklats är anpassad till arbetets villkor och krav. I många fall fungerar handlingsetiken så väl att journalisterna inte ens uppfattar att det finns etiska problem i det de gör”.

(Ekström och Nohrstedt 1996:167)

Etiken är integrerad i ett “praktiskt medvetande”: de etiska idealen sitter i en journalistisk kompetens som i sin tillämpning gör att den enskilde journalisten inte behöver motivera eller reflektera över sitt handlande. Typiska exempel på detta är när journalister inte riktigt kan tala om varför man handlat som man gjort, eller på vilka grunder det har skett. De hänvisar till att “det sitter i väggarna” eller “det är något man känner på sig” (Ekström och Nohrstedt, 1996:167).

Journalister motiverar även sina åsikter och ståndpunkter genom att hänvisa till “etablerade normer och kodifierade yrkesregler”. Detta tyder på att moralen inom nyhetsjournalistik är starkt knuten till yrkets och organisationernas gemensamma normer. Det är ovanligare att journalisterna utgår från känslor, värderingar och allmänmänskliga erfarenheter – om de inte kan kopplas till kårens normer och rutiner. Detta tyder på att moralen har professionaliserats (Ekström och Nohrstedt 1996:250).

4.1.6. Nya etiska dilemman i en globaliserad värld

Englund (2008) tar upp globaliseringen som ett problem för den journalistiska etiken. Tidigare har man i rapporteringen av händelser som skett geografiskt nära redaktionen varit försiktig med att publicera namn och bild på offer eller anhöriga. Men idag, när den svenska publiken lätt kan få tillgång till utländsk media, och människor utanför Sverige kan ta del av svensk media, blir läget ett annat. Estoniakatastrofen 1994 kan ses som ett exempel. Där visade den amerikanska nyhetskanalen CNN och brittiska Sky Channel närgångna bilder av offren, förmodligen eftersom deras tittare inte antogs kunna vara personligt berörda. Men bilderna kunde förstås också ses av svenska tittare. (Englund 2008:75). Estoniakatastrofen ägde rum för 20 år sedan, och idag har internet en helt etablerad roll inom journalistiken, vilket har påskyndat utvecklingen kraftigt.

4.2. Journalistens privata och professionella jag

Journalister verkar inte bara i sin profession, utan är också individer och människor med känslor och erfarenheter från ett liv utanför arbetet. I relationen mellan yrkesetiken och privatmoralen skapas en konflikt där många moraliska dilemman föds. Ekström och Nohrstedt (1996:251) menar att det finns "uppenbara spänningar" mellan professionens etik och de moraliska funderingar man har som privatperson.

4.2.1. Synen på källan

Journalister har en komplex relation till sina källor. De ska granskas och ifrågasättas, men inte stötas bort. För att samhällsbevakningen ska kunna fungera krävs ett ömsesidigt utbyte av information. När källorna är privatpersoner bör man även behandla dem "etiskt riktigt och med respekt" eftersom media har stor makt (Wiik 2007:119). Wigorts Yngvesson (2006) fann att alla de intervjuade anser att sanningen inte kan berättas till vilket pris som helst. De menar att journalister ibland måste prioritera hänsyn till enskilda individer framför att informera allmänheten. Vad visad hänsyn innebär i praktiken varierar, och beror ofta på vilken status en person har och av vilken karaktär uppgiften är (Wigorts Yngvesson 2006:110).

Många journalister drivs av ett starkt engagemang för sina medmänniskor. Man beskriver en del av det journalistiska uppdraget som att försvara den lilla, vanliga människan. Att verka som allmänhetens förlängda arm och ställa de frågor och berätta de historier som privatpersoner inte har möjlighet att göra. Journalister engagerar sig ibland aktivt när privatpersoner har utsatts för orättvisor, men i denna rättvisekamp råder det konkurrens mellan källornas syften och den journalistiska uppgiften. En konsekvens av empatin med "den vanliga människan" är att journalisten kan bli mindre kritisk till uppgifterna hen får menar Wigorts Yngvesson (2006:140). Hon nämner bland annat just flyktingar som söker asyl som en grupp av människor som söker uppmärksamhet från media.

Journalistens relation till, och syn på källan, blir aktuell i denna studie när journalisterna ska bedöma källans trovärdighet och tillförlitlighet. Också frågan om hur mycket hänsyn man ska visa privatpersoner är högst aktuell i de publiceringsfrågor vi har undersökt.

4.2.2. Rollen i krissituationer

Journalistisk rapportering i krissituationer är en situation där frågor kring det professionella och privata jaget sätts på sin spets. Skillnaden i vår studie är förstås att journalisten själv inte befinner sig på en olycksplats eller i en oroshärd, men genom de asylsökandes starka berättelser och utsatta situation kan ändå starka känslor framkallas. Därför har vi valt att också titta närmare på olika studier om journalisters roll i krissituationer.

Överlappningen mellan journalistens professionella och privata jag i krissituationer skildras i Liselotte Englunds (2008) studie kring Backabranden i Göteborg 1998. Hon fann att många journalister, likt räddningsmanskap, för att kunna genomföra uppgiften hanterade sina känslor genom att koppla på ett yrkesfilter. Både de själva och omgivningen var provocerade av att journalisterna var där för att bevittna, dokumentera och rapportera istället för att hjälpa till. Många journalister upplevde skuld- och skamkänslor över att vara på en stor olycksplats i sin yrkesroll. En del fann det också svårt att behålla sin yrkesroll och inte låta känslorna ta över, medan andra reportrar kombinerade den professionella rollen med den privata. "Jag ville både skriva och rädda liv" sade en reporter. Många tillät sig själva att släppa fram sina känslor först efter att uppdraget var slutfört (Englund 2008:192–195).

Simpson och Coté (2006) tar upp terrorattentatet mot World Trade Center 11:e september 2001 som ett exempel på när gränsen mellan privat och professionell suddades ut. Journalister deltog i räddningsarbetet och tröstade människor som förlorat närstående i attentatet. Rapporteringen under och efter 11:e september skilde sig från det traditionella idealet att rapportera objektivt, sakligt och utan känslor. Reportrarna tillät sig själva att dela med sig av sina personliga erfarenheter och talade öppet om sorg, ilska, chock och rädsla. Berättelserna efteråt kom att handla om människors känslor och öden (Simpson och Coté 2006:54).

Även Wigorts Yngvesson (2006) har undersökt journalisters upplevelser i krissituationer. Journalisterna uttryckte ett obehag inför att bemötas i sin yrkesroll istället för som medmänniska vid olyckor. De fungerade vid tillfällena som en terapeut och fick ta emot berättelser som inte var möjliga att publicera. Att rapportera om andra människors förlust och tragedi kan ha stor känslomässig påverkan på dem. En reporter menade att en tydlig yrkesroll har hjälpt henne i svåra och jobbiga situationer, men insikten om vad som har hänt drabbar henne på ett personligt plan när hon kommer hem (Wigorts Yngvesson 2006:94).

Begreppet "journalistic activism" myntades under kriget i Bosnien, då många journalister tog avstånd från den objektiva nyhetsrapporteringen och istället tillämpade en partisk och subjektiv rapportering. Konflikten porträtterades på ett sätt där "de goda" och "de onda" hade tydliga roller och ställdes mot varandra. I krissituationen var journalisterna inte bara objektiva betraktare, utan aktiva deltagare i konflikten (Ruigrok 2010).

4.3. Konsekvenser och ansvar

Nedan kommer vi att presentera teorierna om konsekvensneutralitet och socialt ansvar som utgör den teoretiska kärnan i vår uppsats. Särskilt intressant för oss är samspelet mellan de olika teorierna eftersom de olika förhållningssätten ofta möts i de intervjuade journalisternas resonemang.

4.3.1. Konsekvensneutralitet

Att vara konsekvensneutral innebär att publicera utan att ta hänsyn till konsekvenserna – sanning är viktigare än hänsyn. Ett argument för konsekvensneutralitet är att det är demokratiskt. Journalistiken tjänar inte staten eller samhällsinstitutionen, dess uppdrag är att förse människor med information så att de kan göra informerade val. Journalistiken bör vara opartisk och sanningsdrivande, men det betyder inte att allt ska berättas. En sann uppgift är inte alltid lika med en relevant uppgift (Wigorts Yngvesson 2006:32). Teorin om konsekvensneutralitet kan sammanfattas i tre punkter:

1. *Publicera det som är sant och relevant oavsett konsekvenserna*
2. *Journalister bör förhålla sig neutrala till det som publiceras*
3. *Ta endast ansvar för förutsedda konsekvenser av publiceringar*

(Wigorts Yngvesson 2006:34)

Journalister bör inte avstå från publicering på grund av hänsyn eftersom det inte går att veta vilka konsekvenser publiceringen kan få. Om hänsyn får styra allt för mycket riskerar medierna att förhindra fri åsiktsbildning bland människor. Tittare, lyssnare och läsare riskerar att berövas möjligheten att bilda sin egen uppfattning. Journalistens uppdrag är att granska och informera, och genom att vara så neutral som möjligt undviker man misstankar om andra lojaliteter. Enligt den konsekvensneutrala teorin bör alltså en journalist alltid publicera uppgifter som är sanna och relevanta, även om de kan vara till skada (Wigorts Yngvesson 2006:34).

Publicering av sanningen är så viktig att den bör ges företräde framför alla andra etiska hänsyn. Det ska krävas extrema omständigheter för att undanhålla viktig information från allmänheten. Sanningen är det som ger journalistiken trovärdighet, och som behövs för att juridiskt och moraliskt kunna motivera den journalistiska verksamheten (Wigorts Yngvesson 2006:36).

Wigorts Yngvesson använder det amerikanska uttrycket “publish and be damned” för att illustrera konsekvensneutralitet. Teorin rymmer dock svårigheter i hur journalister ska tolka vad som är sant och relevant. Sanning stämmer inte nödvändigtvis överens med en objektiv verklighet, utan den är snarare kopplade till nyheternas form och ritual. Mediernas rapportering baseras ofta på uttalanden från olika personer snarare än kontrollerbara fakta, och sanningsbegreppet blir snarare en korrekt återgivning av uttalanden. En viktig del i nyhetsrapporteringen är vinkling och urval av fakta för att kunna göra händelsen begriplig och intressant för allmänheten. I det här stadiet gör reportern en värdering av vad hen anser vara relevant, och hur det ska berättas. Svårigheten för konsekvensneutraliteten är hur reportern ska förhålla sig oberoende och undvika att färga nyheterna (Wigorts Yngvesson 2006:37).

4.3.2. Socialt ansvar

Den sociala ansvarsteorin har liksom den konsekvensneutrala teorin sitt ursprung i liberalismen och strävar efter rättvisa. Även denna teori värnar om sanningen som en viktig princip, men till skillnad från konsekvensneutraliteten innebär social ansvarsteori att hänsyn ibland måste gå före sanning. Reportern bör aktivt arbeta för ett bättre samhälle och empati är en viktig egenskap. Teorin skiljer sig från konsekvensneutralitetens opartiskhet och menar att en partisk journalist som tar ställning för det som är rätt är försvarbar. Wigorts Yngvesson sammanfattar teorin i tre punkter:

- “1. Visa hänsyn – avstå från att publicera om det vållar stor skada*
- 2. Publicera det som bidrar till ett bättre och mer rättvist samhälle*
- 3. Ta ansvar även för oförutsebara publicistiska konsekvenser”*

(Wigorts Yngvesson 2006:41)

Journalisterna och redaktionerna har ett övergripande moraliskt ansvar för vad de publicerar på grund av den makt som medier innehar. Som journalist har man makten att tolka verkligheten och påverka människors föreställningar. Det som publiceras kan påverka enskilda människor, företag och samhällsfenomen positivt eller negativt, därför bör publicister och journalister ta ett övergripande ansvar för verksamheten (Wigorts Yngvesson 2006:47).

Teorin har tre olika nivåer; den radikala, den måttliga och den konservativa. Den radikala sociala ansvarsteorin går ut på att värna om de utsatta i samhället och att granska ojämlikheter ur ett klassperspektiv. Man strävar efter ett jämlikt samhälle och journalistens huvudsakliga roll är att ta ställning för att förändra världen snarare än att beskriva och rapportera händelser. Enligt konsekvensneutraliteten är objektivitet och opartiskhet något journalister bör sträva efter, men social ansvarsteori menar att det varken är önskvärt eller möjligt. Den menar att allmänhetens intresse av information inte alltid väger tyngst och att journalister bör avstå från publicering av uppgifter som kan vålla skada. Reporterns viktigaste egenskaper blir här empati och inlevelseförmåga (Wigorts Yngvesson 2006:43).

Klasskamp och ojämlikheter framträder inte lika mycket i den måttliga sociala ansvarsteorin, där betonas snarare positiva rättigheter. Världen ska förändras genom människor, och journalistiken ska göra det möjligt för fler människor att göra sin röst hörd och få fler intresserade av demokratiska val. Medborgare, journalister och samhällsinstitutioner ska aktivt bidra till att skapa ett bättre samhälle (Wigorts Yngvesson 2006:44).

5. Metod

För att undersöka journalisters och redaktörers inställning till journalistikens roll i asylfall valde vi att tillämpa kvalitativa samtalsintervjuer som metod för studien. Till skillnad från frågeundersökningar ger samtalsintervjuer utrymme för interaktion mellan forskaren och intervjupersonen. Man kan ställa följdfrågor och registrera oväntade svar – en möjlighet som saknas i frågeundersökningar. Medan frågeundersökningar är att föredra när man vill veta *hur* ofta ett fenomen förekommer passar samtalsintervjuer bättre när man vill veta hur ett fenomen gestaltar sig (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson och Wängnerud 2012: 251–252). Eftersom kvalitativa samtalsintervjuer är bra för att ta fånga upp hur människor väljer att uppfatta sin omvärld kändes metoden som ett självklart val för oss.

5.1. Intervjun som metod

Den kvalitativa intervjun som forskningsmetod bygger på att man undersöker vilka olika sätt att se på världen som existerar – inte summan av de människor som är anhängare av det ena eller andra förhållningssättet. Eftersom vår kvalitativa studie bygger på ett litet antal intervjuer i förhållande till den stora population våra intervjupersoner representerar, kan vi genom vår valda metod inte uttala oss om frekvenser. Metoden bygger på synsättet att det finns en begränsad mängd uppfattningar bland journalister i hur de ser på sin roll i asylfall. Genom vår valda metod hävdar vi inte att vår studie presenterar alla de förhållningssätt som existerar till det fenomen vi undersöker. Men vi hävdar att de kategorier av förhållningssätt vi presenterar i denna studie faktiskt existerar. Detta argument anser vi vara särskilt rimligt med tanke på att det är ett nytt och utforskat ämnesområde (Esaiasson m.fl. 2012:166–167).

Om man använder intervjumetoden på rätt sätt kompletterar intervjuerna varandra “på ett sätt som är mer komplext och komplementärt än bara en rad fall adderade till varandra”, menar Englund (2008:115). Hon tar också upp mötet och möjligheten till interaktion mellan intervjuperson och forskare som en stor fördel eftersom det däri uppstår ett samspel som gör att olika uppfattningar av verkligheten kan träda fram.

5.2. Urval och avgränsning

Reportage, inslag och artiklar om asylsökande med en hotbild förekommer i Sverige i såväl radio och tv som i press. Vi valde att avgränsa vår studie till att endast handla om journalister som arbetar inom svensk dagspress. Anledningen till att vårt val föll på pressen är att artiklar idag ofta publiceras i både tryckt och digital form. Texterna, som ofta ligger kvar på tidningarnas digitala plattformar under flera år, är lätta att sprida – både inom och utanför Sveriges gränser. Skriven text är dessutom enklare än ljud att översätta med digitala hjälpmedel. Möjligheten för översatta texter att få spridning i hemlandet kan innebära extra stor fara för den asylsökande som uppträder med namn och bild i svensk media.

För att kunna svara på studiens frågeställningar var det viktigt att de som ingick i studien var personer som på något sätt kommit i kontakt med den problematik vi ville undersöka. En skribent som inte själv skrivit en artikel om en asylsökande med hotbild skulle endast kunna spekulera i hur hen skulle förhållit sig till sin källa och vilka beslut hen skulle kunna ha fattat under arbetets gång. Vi satte därför upp urvalskriteriet att de journalister som deltog i vår studie måste ha arbetat med minst en artikel av den typ vi var intresserade av. Studien bygger alltså på ett strategiskt deltagarurval (Esaiasson m.fl. 2012:166, 230).

I vissa fall rekommenderade intervjupersonerna andra journalister som skulle vara lämpliga att ha med i den här studien. I och med det förekommer alltså, förutom de intervjupersoner vi kontaktade inledningsvis, också några personer som tillkommit via ett så kallat snöbollsurval (Esaiasson m.fl. 2012:189–190).

5.3. Telefonintervjuer

Eftersom intervjupersonerna var geografiskt spridda över Sverige fick vi snart lämna den ursprungliga tanken om att genomföra intervjuerna öga mot öga. Den snäva tidsramen och tigha budgeten gjorde det helt enkelt praktiskt omöjligt. Men att genomföra intervjuerna över telefon skulle visa sig ha flera fördelar, tillräckligt många för att vi även i efterhand anser att de överskuggade nackdelarna.

Fördelar

- Journalister är en telefonvan målgrupp
- Telefonintervjun begränsar risken för känslomässiga utsvävningar
- Lättare att få deltagarna att ställa upp
- Lättare att hålla sig till ämnet och inte fastna i artighetsfraser
- Minskad risk för att felaktigt uppmuntra vissa typer av resonemang genom leenden och nickningar av oss som intervjuare

Nackdelar

- Ingen möjlighet att tolka kroppsspråk
- Risk för kortfattade svar
- Sämre ljudkvalitet på inspelningarna

(Englund 2008:117)

Risken för kortfattade svar visade sig inte vara något problem i denna studie. Vi ställde korta frågor och fick långa svar. Ofta kunde vi använda tystnad istället för följdfrågor för att få fram djupare svar och vidare resonemang. Förmodligen hjälpte det att vi redan från början sagt att intervjun skulle ta ungefär en timme. Det är rimligt att anta att tidsuppskattningen gav intervjupersonerna en känsla för hur långa svar som förväntades från dem.

5.4. Deltagarna

Genom att söka i mediearkivet Retriever via Göteborgs Universitet, fann vi ett antal publicerade artiklar om asylsökande med en hotbild. Utifrån dessa artiklar upprättade vi en lista över alla reportrar som skrivit artiklarna. Främst var vi intresserade av reportrarna som möter de asylsökande och som i och med författandet av artiklarna ställs inför en rad beslut och överväganden. Men vi ville också prata med personer med ett mer övergripande ansvar, de som är med och fattar beslut som präglar den slutgiltiga artikelns utformning. Till vår lista över reportrar fogade vi därför en förteckning över respektive reporters nyhetschef.

Studiens deltagarurval består alltså av reportrar och nyhetschefer som är spridda över landet och verksamma inom svensk dagspress. Intervjupersonernas grafiska spridning är inte något som kommer att vägas in i analysen av denna studies resultat, därför har vi valt att inte precisera närmare var journalisterna är verksamma.

Alla intervjudeltagare kontaktades inledningsvis via ett identiskt mejl med en personlig inbjudan (se bilaga 1). För att minska risken för tillrättalagda svar och efterhandskonstruktioner valde vi medvetet att inte gå in specifikt på eller berätta ingående om problematiken i mejlet. Deltagarna fick istället information om studiens område och ämne. Vissa deltagare svarade ja direkt, andra ringde vi upp efter någon dag och bokade in tid för intervju.

Vad gäller intervjuer av respondentkaraktär är det omöjligt att på förhand veta exakt hur många intervjuer som behöver genomföras. Enligt Esaiasson m.fl. (2012:259) är ett krav på den som genomför en respondentintervju att fortsätta att intervjua tills dess att det inte kommer fram några nya relevanta aspekter av det fenomen man vill undersöka. Då har man uppnått så kallad teoretisk mättnad.

Totalt kontaktade vi åtta reportrar och tre nyhetschefer. Av dessa ströks tre reportrar från undersökningen, två på grund av ändrade arbetsförhållanden och en som avböjde medverkan. När vi kände att vi hade uppnått teoretisk mättnad hade alltså totalt åtta intervjuer genomförts, fem med reportrar och tre med nyhetschefer.

Det kan förstås ifrågasättas om vår studie är baserad på tillräckligt många intervjuer med tanke på dess generaliseringsanspråk. Samtidigt syftar inte studien till att säga något om *hela* den svenska journalistkåren. När man använder en kvalitativ metod kan det också vara vanskligt med ett alltför stort material eftersom det kan äventyra studiens säkerhet då det krävs att man som forskare är grundlig och lägger nog med tid på analysarbetet (Esaiasson m.fl. 2012:257).

Alla reportrar och nyhetschefer som deltar i studien figurerar med påhittade namn, dels för att vi inte anser att deras identiteter och arbetsplatser är relevanta för studien, dels för att studiens respondenter skulle känna att de kunde tala öppet om sina källor utan att vara rädda för att källorna skulle kunna ta skada genom denna uppsats. Trots att de intervjuade journalisternas namn och arbetsplats inte nämns är de dock inte omöjliga att identifiera för någon med insikt i branschen. Det går därför inte att säga att våra intervjupersoner är helt anonyma. Samtidigt var total anonymitet inte heller något krav från någon av deltagarna som på förhand kände till under vilka premisser de deltog (Trost 2014:36–37).

5.4.1. Juridiskt perspektiv

Redan i arbetets inledningsfas beslutade vi att också prata med någon som kunde belysa studiens ämne från ett annat håll. Någon med inblick i det juridiska arbetet som sett vad publicerade artiklar kan betyda för asylprocessen och Migrationsverkets beslut. Vårt val föll på Aino Gröndahl, jurist, som vid sidan om sin egen firma arbetar ideellt för RFSL med inriktning på asylärenden. Till en början var tanken att intervjun med Aino Gröndahl skulle bidra med bakgrundsinformation. Men hennes svar visade sig innehålla betydelsefull information om journalisters roll i asylärenden som inte kom fram i intervjuerna med reportrar och nyhetschefer. Därför kändes det viktigt att låta intervjun med Aino Gröndahl finnas med i studiens resultatkapitel.

5.4.2. Respondentförteckning

Reportrar:

Sara, 27 år, reporter och lokalredaktör på mindre tätort, fyra år i yrket, kandidatexamen i journalistik. *Har bland annat skrivit en artikelserie om hur det är att vara asylsökande i Sverige. Källorna publicerades med namn och bild.*

Peter, 29 år, reporter på länsstidning, fyra år i yrket, kandidatexamen i religionsvetenskap, magister i praktisk filosofi och påbyggnadexamen i journalistik. *Har bland annat skrivit om en familj där mamman och barnet utvisats till sitt hemland, trots att de var hotade där, medan pappan var kvar i Sverige. Källorna publicerades med namn och bild.*

Josefin, 32 år, kommunreporter på landsortstidning, fem år i yrket, ofullständig kandidatexamen i journalistik. *Har bland annat skrivit om två bröder som blivit utvisade ensamma till ett land där asylsökande ofta lever på gatan. Källorna publicerades med namn och bild.*

Linda, 25 år, allmänreporter på större landsortstidning, två år i yrket, kandidatexamen i journalistik. *Har bland annat skrivit om ett par där den ena nekats uppehållstillstånd i Sverige och de tvingats tillbaka till hemlandet för att ansöka om uppehållstillstånd därifrån, trots att den asylsökande hävdade att det inneburit fara för hans liv. Källan publicerades med namn och bild.*

Johannes, 37 år, reporter på rikstäckande dagstidning, 13 år i yrket, kandidatexamen i statsvetenskap. *Har bland annat skrivit om ett par som gifte sig i Sverige efter att den ena fått avslag på sin asylansökan. Båda makarna publicerades med namn och bild.*

Nyhetschefer:

Mikael, 31 år, nyhetschef på mindre stad, tio år i yrket, eftergymnasial journalistutbildning, 2,5 år. *Chef över reporter som bland annat skrivit om en kvinna som nekats asyl trots dödshot i hemlandet. Källan anonymiserades.*

Thomas, 40 år, nyhetschef på landsortstidning, tio år i yrket, kulturvedenskap och "annan medieutbildning". *Chef över reporter som bland annat skrivit om en samhällskritisk journalist som sökt asyl på grund av fängelsehot. Källan publicerades med namn och bild.*

Kristina, 50 år, nyhetschef landsortstidning, 25 år i yrket, 1,5-årig medieutbildning. *Chef över reporter som bland annat skrivit om en familj som riskerar utvisning till ett land där de fruktar för sina liv. Källorna publicerades med namn.*

Jurist:

Aino Gröndahl, 26 år, jurist, specialiserad på asylrätt. Arbetar i egen firma och ideellt för RFSL med asylfall sedan två år. Varit engagerad inom RFSL sedan ungefär tio år tillbaka.

5.5. Forskningsfrågor och intervjuguide

Efter att ha studerat tidigare forskning och teori utformade vi en så kallad intervjuguide med de frågor vi ville ställa till våra respondenter. Intervjuguiden delade vi upp i tre delar, ett frågebatteri riktat till nyhetschefer, ett till reportrar och ett till juristen (se bilaga 2).

Majoriteten av frågorna var formulerade som öppna frågor, allt för att bjuda in till resonemang och långa svar. För att öppna upp varje intervju på ett neutralt sätt och vänja varje journalist vid den ofta ovana rollen som intervjuobjekt inleddes varje frågebatteri med frågor av bakgrundskaraktär. Därefter följde frågor som fokuserade på det praktiska arbetet kring specifika case. Den tredje och sista delen i varje frågebatteri kretsade mer kring tankar om ideal, etik och moral. Tanken med uppdelningen var att minska risken för efterhandskonstruktioner och därmed undvika att respondenternas teoretiska ideal skulle färga svaren kring det praktiska arbetet.

Även om frågebatterierna till reportrar och nyhetschefer påminde mycket om varandra så fanns det vissa skillnader. Medan frågorna till reportrarna fokuserade mycket på relationen till källan och de specifika jobben, så handlade frågorna som ställdes till nyhetscheferna mer om pressetiskt ansvar och ledarskap. Frågorna till Aino Gröndahl skiljde sig från de som ställdes till journalisterna och var anpassade efter hennes yrke och särskilda erfarenheter kring medierapportering.

5.5.1. Intervjuarbetet

Intervjuerna till studien genomfördes under april 2014 och inleddes med en testintervju (Esaiasson m.fl. 2012:268). Syftet med testintervjun var att få möjlighet att prova frågorna utan att känna press av att intervjun måste ingå i studien. För att intervjun ändå skulle gå att använda ifall den gav något valdes denna intervjuperson ut med hjälp av samma kriterier som övriga deltagare. Efter testintervjun konstaterade vi att intervjuguiden fungerade bra och att tillräckligt intressanta svar hade kommit in för att intervjun skulle kunna lyftas in i studien.

En del av poängen med samtalsintervjuer är att man inte behöver följa sin intervjuguide slaviskt (Englund 2008:122). Intervjuerna följde inte alltid kronologin i frågebatteriet och vissa frågor kunde bockas av utan att de behövt ställas eftersom respondenten själv gled in på dem. I vissa fall ställdes följdfrågor medan det i andra lägen räckte att arbeta med tystnad.

Efter hand, i takt med att intervjuerna löpte, reviderades intervjuguiden något. Vissa frågor lades till och andra togs bort. Tidigt märkte vi att väldigt få av journalisterna var helt införstådda och kände till problematiken kring källor som får sin hotbild förstärkt via medierapportering. Därför valde vi att i slutet av varje intervju redogöra för fenomenet för att kunna fånga upp reaktioner och tankar från respondenterna.

Samtliga intervjuer bandades, lyssnades igenom och transkriberades ordagrant för att analysarbetet sedan skulle kunna ta vid.

5.6. Analysarbetet

Det empiriskt insamlade och transkriberade materialet analyserades genom en tematisk innehållsanalys inspirerad av Burnards (2008) metod. Genom att vi, var och en, läste igenom intervjuerna flera gånger skapades en djupare förståelse för materialet och i marginalerna gjorde vi anteckningar med ord, teorier och fraser som sammanfattade stycket. Upprepningar ströks och stycken som saknade substans för studien sorterades bort, ett tillvägagångssätt som kallas "open coding" (Burnard 2008:430). För att underlätta läsningen i resultatkapitlet undveks pauser, hummanden och andra utfyllnadsljud så som "eeh" och "ööh" i återgivningen av citaten.

Efter genomläsningen analyserades det transkriberade materialet genom att vi diskuterade materialet och identifierade fyra teman. Med varje tema följde olika underkategorier definierade genom olika frågor som vi ställde till materialet. Med hjälp av temana kunde sedan likheter och skillnader i materialet tydliggöras. För att bekräfta tillförlitligheten av dessa teman och kategorier upprepades processen (genomläsning och diskussion) flera gånger. Detta visade sig nödvändigt då kategorierna och temana omarbetades under arbetets gång.

För att enkelt skapa en överblick över materialet konstruerade vi ett digitalt protokoll där citaten sorterades in under varje tema och underkategori. Protokollerna var till stor hjälp för att tyda likheterna och skillnaderna i åsikterna som uttrycktes i studien. Översiktligheten hjälpte oss också att avgöra vilka citat som bäst illustrerade resultatet.

5.6.1 Fyra analytiska teman

För att bättre förstå hur analysarbetet och kategoriseringen har gått till, följer nedan en beskrivning av varje tema

Tema 1. Det journalistiska uppdraget

Här tar vi upp frågor som berör journalisternas inställning till nyhetsvärdering, hur de motiverar en artikel, sin journalistiska uppgift, vilka normer och regler de har att luta sig mot och varför man vill publicera namn och bild.

Tema 2. Relationen till källan

Här undrade vi hur journalisterna skiljer på sin yrkesroll och rollen som medmänniska samt hur trovärdigheten hos källorna bedöms.

Tema 3. Ansvar och konsekvenser

Under detta tema ställde vi frågor om konsekvensneutralitet och vilket ansvar journalisterna tycker att de har för följderna som kan komma av en publicering.

Tema 4. Rollen i enskilda fall

Under detta tema ställdes frågor om journalisternas syn på sin egen och medias roll i källans asylprocess samt frågor om medvetenheten kring källornas syften.

5.7. Validitet och reliabilitet

Eftersom en kvalitativ studie är resultatet av forskarnas tolkningar är det givet att våra åsikter och bakgrund påverkar tolkningar och slutsatser (Esaiasson m.fl. 2007:249-252). Då uppsatsen är ett examensarbete på en journalistutbildning har vi som uppsatsförfattare en viss förförståelse för journalisternas resonemang och situation. Vi är mer vana vid att intervjua än att bli intervjuade, och kan därmed lättare relatera till journalisterna än till deras källor. Samtidigt är vi som vana intervjuare tränade i att ställa öppna frågor, att fånga upp vaga formuleringar från intervjupersonen och att ställa följdfrågor för att då fördjupade svar. Kort sagt, vi är tränade i intervjuteknik.

En naturlig följd av att vi alla tre går samma utbildning är att vi är en ganska homogen grupp observatörer. Vi är i ungefär samma ålder, är kvinnor och har liknande socioekonomiska bakgrunder. Detta är dock något som vi har varit medvetna om och en tanke som funnits med under hela arbetsprocessen. Att vi har varit just tre i gruppen upplever vi som en stor styrka eftersom någon av oss oftast kunnat ge en kritisk infallsvinkel till våra val längs vägen.

Våra intervjuer genomfördes med hjälp av en konferenstelefon. Ljudet spelades in genom att använda den inbyggda inspelningsfunktionen i våra smartphones. Metoden testades under vår inledande testintervju och utvärderades därefter. Vi konstaterade att ljudet inte var perfekt, men tillräckligt bra för att kunna höra vad som sades, och valde därför att genomföra alla de resterande intervjuerna på samma sätt. Under några av intervjuerna inträffade korta stunder av dålig ljudkvalité som en följd av intervjupersonernas mobiluppkoppling. Ibland rättades det till direkt under intervjun genom att ställa samma fråga på nytt. Men de tillfällen då vi inte upprepade frågor var det ibland svårt att i efterhand tyda ordagrant vad som sades i vissa korta passager. Om frasen fortfarande inte uppfattades efter flera genomlysningar valde vi att skriva "ohörbart" vid transkriberingen. Vi vill dock påpeka att detta endast inträffade vid enstaka tillfällen.

Vi övervägde att låta våra respondenter läsa igenom sina citat i efterhand för att kunna rätta till eventuella felaktiga uppfattningar och missförstånd, så kallad deltagarkontroll (Gunnarsson 2002). Men för att inte riskera att våra respondenter skulle vilja ändra sina citat endast för att de i efterhand kanske kände att deras svar inte var nog välgrundade eller "socialt önskvärda" fattade vi beslutet att inte låta dem läsa igenom sina svar (Burnard 2008:431). En annan faktor som låg till grund för vårt beslut var att ämnet var så pass nytt för flera av respondenterna att bara genom att ha deltagit i studien kan deras uppfattningar och resonemang ha ändrats i efterhand.

6. Resultat och analys

I detta kapitel presenteras resultaten av undersökningen som genomförts med en kvalitativ intervjumetod. Resultaten redovisas under de fyra huvudteman som vi redogjorde för under metodkapitlet; *Det journalistiska uppdraget* (6.1), *Relationen till källan* (6.2), *Ansvar och konsekvenser* (6.3) och *Rollen i enskilda fall* (6.4). Under varje tema har vi valt att väva in en analys, för att därefter leda in i kapitlet Slutdiskussion (7).

6.1. Tema 1: Det journalistiska uppdraget

6.1.1. Inga snyfthistorier

Samtliga journalister i studien tycker det är viktigt att skriva om asylfrågor och flyktingpolitik. Peter, Thomas och Kristina pekar på vikten av att artiklarna visar en större bild av samhället och svensk lagstiftning. De menar att asylsökande är en grupp i det svenska samhället som ska uppmärksammas likväl som andra. Flera journalister menar samtidigt att det är viktigt att lyfta upp frågorna till en högre nivå och inte enbart fokusera på enskilda människöden.

"Det är viktigt att man hittar enskilda människor som påverkas, men att det då är relevant att koppla det till en större fråga. Att de tillhör en viss grupp som är i en speciell situation så att man kan lyfta upp diskussionen en nivå så att det inte bara blir, det låter lite hårt, men en snyfthistoria." - Peter

Precis som Peter är flera måna om att inte porträttera de asylsökande på ett sentimentalt och alltför känslofyllt sätt. Thomas reflekterar över hur han i rollen som nyhetschef ser en läsvärd story som det viktigaste medan han, under åren han arbetade som reporter, snarare kände sympati med källan.

"Ska jag vara krass så tänker jag på dem framförallt som bra storys som är värda att läsa, men det är för att jag sitter som nyhetschef. När jag har varit ute som reporter så kanske man tänker 'åh hoppas den här förändrar världen' eller någonting. Och det kan man ju ha förhoppningar om men när jag sitter som nyhetschef så tänker jag mest att det här ska vara en bra story." - Tomas

Flera journalister nämner syftet till varför man skriver artikeln som avgörande för dess legitimitet. Att kunna koppla syftet till en större samhällsfråga ser de som en del av det journalistiska uppdraget. De skriver inte i syfte att få ett visst utfall i asylprocessen utan för att belysa orättvisor och berätta om asylnpolitik. Kristina tar även upp en politisk aspekt av asylfrågan och menar att det är viktigt att ge en sann bild av invandringen i Sverige i en tid då rasister och nazister försöker sprida sin egen bild. Att veta och behålla sitt syfte blir ett sätt att legitimera och oskadliggöra källornas utnyttjande av journalister och media överlag.

“Vår roll blir att lyfta upp problemet och naturligtvis försöker folk utnyttja medias makt och genomslagskraft och använda den uppmärksamhet som vi kan bidra med till att lyfta upp en problematik. Men det ligger liksom i medias natur, så har det alltid varit och kommer alltid att vara. Om folk hör av sig till oss med ett problem och vill att vi ska lyfta upp det och så är det vår uppgift att avgöra om detta problem är tillräckligt intressant eller stort eller allmängiltigt för att vara värt att lyfta upp. Så jag ser inget problem i det egentligen. Alla vet om att media är en bricka i det spelet, det är så det ska fungera.”
- Thomas

Att informera, rapportera, granska myndigheter, belysa samhällsproblem och orättvisor ses av journalisterna i studien som nobla och professionella yrkesuppgifter och det märks att det är en del av den professionella bilden journalisterna har av sig själva (se bl.a. Wiik 2007:79).

6.1.2. Nyhetsvärdering

I studien har vi funnit tre olika kriterier för hur journalisterna nyhetsvärderar berättelser om asylsökande:

- Artikeln pekar på en större samhällsproblematik. Historien ska kunna sättas i ett större perspektiv, röra flera människor, visa på orättvisor eller fel från myndigheternas håll.
- Det finns en rörande berättelse, ett starkt och unikt människoöde som engagerar läsarna, och ger artikeln hjärta och som bidrar till en dramaturgiskt stark historia.
- Vikten av en lokal förankring togs upp på lokaltidningarna. För att det alls ska vara relevant att skriva om ett fall måste det finnas en anknytning till orten.

“Att det är ett fall som på nåt sätt sticker ut. Det kan vara väldigt allmänt hållet och gälla många människor. Alternativt så kan det vara ett känsligt människoöde som innehåller många faktorer. Det kan vara både på personnivå och det kan också vara att det är en allmän fråga i ett allmänt läge just då.”
- Kristina

Nyhetsvärderingen som journalisterna gör är ett exempel på hur den journalistiska uppgiften att granska makten tillämpas i praktiken (Wiik 2007:79). Ytterligare en uppgift som återfinns i studien är den att kritisera samhällets orättvisor. Journalisterna vill problematisera flyktingpolitiken och ställa sig på “den lilla människans” sida.

6.1.3. Det journalistiska uppdraget

Alla journalister i studien är överens om att det inte är journalisters uppgift att hjälpa asylsökande. De tar tydligt avstånd från det och menar att det går utanför deras journalistiska uppdrag. Däremot anser man att det är journalisters uppgift att berätta om och belysa problem i samhället och ifrågasätta myndigheter.

“Jag tycker inte det är journalistens uppgift att hjälpa någon i enskilda fall, däremot är vårt uppdrag att berätta och belysa och få det i ljuset, sen får andra agera. Det här med att tidningen ska ta ställning i olika fall har jag svårt för. Jag tycker att det har med förtroende att göra, vi ska ju behandla alla lika och inte ta ställning för någon.” - Mikael

Kristina och Peter ser det som en lyckosam biprodukt om de asylsökande källorna får uppehållstillstånd, men är tydliga med att det aldrig får bli syftet till varför de skriver artikeln. Om syftet är att hjälpa enskilda personer har man som journalist fel intentioner och har svikit läsarnas förtroende anser de.

"Jag har ingenting emot att de får stanna, absolut inte, men då har vi inte skrivit utifrån den journalistik som vi vill göra. Vi skriver inte enbart för att någon ska få stanna utan vi skriver för att uppmärksamma att här är någonting som är väldigt fel. Om det sen går bra och den asylsökande får stanna ja, det är ju bra." - Kristina

I detta ställningstagande lyser objektivitetsidealet igenom (Deuze 2005:448). Journalisterna menar att hjälpa är att ta ställning, och då har man inte fullgjort sitt journalistiska uppdrag. De tar avstånd från ställningstagande och kampanjdriven journalistik som flera menar tillhör opinionssidorna. Så kallad "journalistic activism", där journalisterna utför subjektiv och partisk rapportering (Ruigrok 2010), är något journalisterna själva anser sig ta avstånd från. Journalisternas resonemang lutar ofta åt konsekvensneutralitet, ett ämne som vi återkommer till i tema tre.

6.1.4. Normer och regelverk

Samtliga journalister förlitar sig på praxis och magkänsla när de diskuterar namnpublicering. De hänvisar inte uttryckligen till de publicistiska reglerna, men det märks att de har internaliserats. Redaktionerna har ofta interna policys om namnpublicering i brottsfall, men motsvarande för asylfall saknas. De menar att namn- och bildpublicering gällande asylärenden är en fråga som diskuteras från fall till fall och utifrån vilken känsla reportern har fått med sig. Resonemanget är ett exempel på hur etiken är integrerad i ett "praktiskt medvetande" där journalisterna har svårt att tydligt förklara varför de har tagit vissa beslut (Ekström och Nohrstedt 1996:167).

"Det finns ingen särskild policy just för att vi träffar en flykting, utan man går mycket på magkänsla."
- Mikael

Thomas har en försiktig inställning till namn- och bildpublicering och tycker att man ska vara restriktiv. Han tar dock upp en problematik som skulle kunna uppstå med striktare regler; de skulle omöjliggöra en del publiceringar och viktiga berättelser skulle därmed inte se ljuset.

"Jag tror inte att man kan ha nog med normer och riktlinjer för det finns väldigt få generella grejer i det här. [...] Har man ett väldigt hårt regelverk så kommer en del storys aldrig att kunna berättas överhuvudtaget. Sen öppnar det upp för att göra felaktiga bedömningar." - Tomas

6.1.5 Värdet i en namn- och bildpublicering

Källor som medverkar med namn och bild höjer enligt journalisterna värdet på artikeln. Eftersom en namngiven källa anses utgöra "bättre journalistik" än en anonym får jobbet ta större plats i tidningen. Någon nämner också att artikelns och journalistens trovärdighet ökar när källorna går att kontrollera. Anledningen som flest journalister nämner är den mänskliga aspekten, läsaren har lättare att engagera sig och känna med källan om det finns ett namn och ett ansikte. Aspekten av läsarens upplevelse tycks vara viktigare än journalistens egen trovärdighet då det är fler som tar upp läsarens upplevelse och perspektiv.

"Det är som i alla andra fall där vi skriver om människor, det blir mer verkligt. Man ser att det finns en person bakom, man ser den här kvinnan eller mannen eller barnen. Vi tror också att kan vara lättare för våra läsare att ta till sig deras historia eftersom det finns någon man kan identifiera sig med." - Kristina

6.2. Tema 2: Relationen till källan

6.2.1. Journalist vs. medmänniska

Reportrarna pratade en hel del om hur framgångsrika de var när det kom till att skilja på sin roll som journalist och medmänniska i mötet med den asylsökande. Studien visar att även om många blir känslomässigt berörda så tycker ingen att det har påverkat deras professionella roll på plats. Ingen finner det svårt att upprätthålla journalistiska värden som objektivitet och opartiskhet.

“Hjärtat går liksom i bitar när de berättar om situationen och hur deras familjer splittras. Och att i det ifrågasätta deras storys är ju jättesvårt, men jag brukar i alla fall försöka att ställa de här svåra frågorna. För annars kan jag inte sitta sen efteråt och skriva den här artikeln och känna att jag kan stå för det jag skriver om jag liksom inte har ställt de här frågorna.” - Josefin

Även om dessa jobb kan vara mer känslomässigt krävande än andra menar journalisterna att det går bra så länge de har en tydlig bild framför sig om varför de berättar historien. Detta avspeglas bland annat i de ideal som journalister anser vara viktigast. Enligt Mark Deuze (2005:448) är två av de viktigaste termerna för att definiera sin yrkesroll “professionell distans” och “självständighet”.

Journalisterna i studien upplever i regel inte att det är svårt att skilja på rollerna som journalist och medmänniska. Istället finns en tendens som pekar på att den professionella rollen istället har hjälpt dem att hålla distans. Journalister måste hantera sina känslor och koppla på ett yrkesfilter för att kunna upprätthålla de professionella idealen och genomföra sin uppgift (Englund 2008:192-195).

“Det är klart att man blir känslomässigt påverkad när man hör historier från dem som har gått igenom mycket. Och det är klart att man blir känslomässigt engagerad, men jag upplever inte att det störde i mitt journalistiska arbete. Jag tror inte att jag skulle vara en så bra journalist om jag inte blev påverkad.” - Sara

Flera av intervjupersonerna återkommer till hur de resonerade innan de åkte ut på jobbet, varför de skulle skriva texten till att börja med. De tycker att situationen underlättas genom att hålla sakhöjden i bakhuvudet och komma ihåg varför de är där. Journalisterna finner tröst i sitt yrke och känner att de kan hjälpa mer genom att vara professionella och göra sitt jobb (Simpson och Coté 2006). Yrkesrollen underlättar i svåra och jobbiga situationer; att ställa kritiska frågor och låta syftet med artikeln präglas av opartiskhet och ett tydligt samhällsintresse som hjälper dem att göra ett bra jobb (Wigorts Yngvesson 2006).

“Det som jag tycker kanske är det viktigaste är att man försöker att vara saklig [...] det tror jag är viktigt att man, att det alltid kan bli känsligt när det handlar om personers liv och död. Att den största tjänsten man kan göra de människorna då är att man ändå vågar ställa kritiska frågor.” - Linda

Sara sticker ut i sin syn på sin professionella roll gentemot sin personliga. Hon anser att hon “måste” vara medmänniska först, och nämner att det är en strategi från hennes sida.

“Min strategi, och speciellt när det gäller såna här mer personliga porträtt och så, det är ju att vara människa. Jag kan ju inte sitta där och vara en sten och tro att det ska leda till något bra resultat. Jag måste ju vara en medmänniska – framförallt. Känns det som.” - Sara

6.2.2. Källans trovärdighet

När det kommer till trovärdigheten hos casen pratar många av journalisterna om att kontrollera källornas uppgifter med en andra källa. Genom att ta del av handlingar kring källornas ärenden, få fullmakter av dem och prata med Migrationsverket styrks berättelserna. Den uppgift journalister enligt

forskning anser vara allra viktigast är att granska makten (Wiik 2007). Ett sätt att göra det på ett riktigt sätt är att kontrollera alla uppgifter, vilket också journalisterna i studien verkar vara noggranna med.

“Det vi såg till var väl att, i samband med intervjutillfället, få all dokumentation som fanns kring den här killens asylprocess. Och de beslut som fanns. Vi såg till att prata med Migrationsverket och Migrationsdomstolen om hur de här bedömningarna görs, vad som vägs in i den här typen av beslut eller domar.” - Peter

Många framhåller det viktiga i att kontrollera trovärdigheten hos källorna. Detta visar bland annat på ambitioner att i så hög grad som möjligt upprätthålla objektiviteten. Resonemanget styrks bland andra av Mark Deuzes (2005:448) bild av att objektivitet är en viktig del i journalisters professionella självbild.

“Jag försöker inte ta bort delar av sanningen eller skriva en snyftgrej för att det ska påverka ett resultat på ett visst sätt, utan att man försöker vara korrekt och saklig hela vägen. Jag tycker att det är väldigt viktigt att man får ta del av personens alla papper och handlingar, och att den kan berätta allting så rakt som det går.” - Linda

En annan tendens man kan se är att den här typen av jobb inte hör till vanligheterna, och man lägger mer tid och kraft på dem än en det vanliga “nyhetstugget”.

“Man försöker se till att de här jobben inte liksom rivs av på en förmiddag utan att man jobbar med det under en dag. [...] Så att jag tror att det är bra att försöka vara lugn och sansad och ta tid på sig.” - Mikael

Kontakt med myndigheter kan vara trögt, det kan ta lång tid att få ut de handlingar man behöver. Journalisterna i studien verkar måna om att den här typen av texter inte ska bli några hafsjobb.

Wigorts Yngvesson (2006:140) beskriver hur många journalister i hennes undersökning drivs av ett starkt engagemang för den lilla människan. Hon beskriver just asylsökande som en grupp som söker uppmärksamhet från media – där hon dragit slutsatsen att journalister i det läget kan bli mindre kritiska till uppgifter hen får, i sin iver att stå på den lilla människans sida. Detta är inte något som återspeglas i vår studie. Journalisterna är snarare extra noga med faktakoll och att historierna ska ha bäring i myndighetspapper och dylikt – behovet av att ställa kritiska frågor är enligt flera “den största tjänsten man kan göra människor i den här situationen”.

6.2.3. Svårt att bedöma hotbild

Källorna har själva mycket att säga till om när det gäller namn- och bildpublicering. Flera av journalisterna hänvisar till att källorna är “vuxna människor” och att journalisterna själva inte är tillräckligt kunniga för att kunna göra en bedömning av hotbilden. Det råder en samstämmighet när det kommer till en eventuell anonymisering av källor; ingen skulle publicera någons namn mot dennes vilja.

När det gäller en publicering med någon som *vill* ha med sitt namn så är frågan lite mer komplicerad. De flesta uppger dock att de lyssnar på källan även då – trots att de är medvetna om riskerna med en publicering. Vi återkommer till ansvarsbiten i beslut kring namn- och bildpublicering i nästa tema.

Trots att källorna räknas som medieovana personer, upplever journalisterna att källorna förstår vidden av en namnpublicering. Mikael är dock ett undantag, han beskriver en situation där redaktionen kände att källan inte var fullt medveten. Den gången valde tidningen att av säkerhetsskäl anonymisera

personen. Mikael's handlande i denna situation går därmed helt i linje med tanken om att människor i kris inte alltid har förmåga att själva överblicka konsekvenserna av en publicering (se bl.a. Börjesson 2007:95).

6.3. Tema 3: Ansvar och konsekvenser

6.3.1. Konsekvensneutralitet

Både reportrar och nyhetschefer är i studien noga med att förklara sina beslut genom att hänvisa till det journalistiska uppdraget och konsekvensneutralitetsprincipen. Helt i linje med Wigorts Yngvesson (2006:32) menar man att om historien har ett värde för läsarna ska publicering ske, oavsett vilka konsekvenserna kan bli.

“Väldigt mycket av det vi skriver får ju konsekvenser, och det är väl det på nåt sätt som konsekvensneutraliteten syftar till, att vi inte bryr oss så mycket om det för att då skulle man inte skriva någonting längre.” - Johannes

Flera reportrar verkar dock ha hamnat i ett läge där viljan att hålla sig konsekvensneutral gör att de inte funderat så mycket över vad som skulle kunna hända med källan efter en publicering, oavsett om det skulle handla om positiva eller negativa effekter.

“För personen i fråga så har jag aldrig tänkt på konsekvenser, att utfallet skulle bli på något annat vis liksom. [...] Utan jag har mer bara tänkt så att det är liksom upp till läsarna att försöka göra en bedömning utav det, att man skapar någon sorts reflektion i alla fall. [...] Det ligger liksom utanför ett handlingsutrymme som jag kan påverka.” - Peter

Det tycks som om konsekvensneutraliteten i de här fallen kan bli en förevändning för att inte alls fundera över risker. Medan konsekvensneutralitet handlar om att publicera utan att ta hänsyn till konsekvenserna verkar det som att reportrarna skriver och publicerar sina artiklar utan att ha kartlagt vilka konsekvenserna skulle kunna bli. Att konsekvensneutralitetstanken överskuggar funderingar över vilken roll journalisten spelar skulle kunna ses som ett exempel på hur en “professionaliserad moral” osynliggör moraliska dilemman (Ekström och Nohrstedt 1996:251).

Men det finns en punkt där konsekvensneutraliteten inte längre går först för vissa av reportrarna. Så snart källans fysiska säkerhet kommer på tal tenderar en del att hamna i resonemang om hur de är beredda att avstå från att berätta konsekvensneutralt – om de tror att det kan skydda källan.

Konsekvensneutraliteten byts mot hänsyn.

“Konsekvensneutraliteten tycker jag alltid att man ska sätta i paritet till vad det innebär för den enskilde. Jag tycker inte att man ska berätta saker och ting bara för att man ska vara konsekvensneutral oavsett vad det betyder för en enskild person. Det tycker jag är dumt.”

- Sara

Resonemangen visar på en dubbelhet. Man säger att det inte är journalistens sak att ta ställning och att man inte vill avstå från att publicera en relevant nyhet med hänsyn till tänkbara konsekvenser. Samtidigt tycker man att tänkbara negativa konsekvenser för källan är skäl nog att avstå från att publicera. I den konsekvensneutrala teorin görs ingen skillnad på vilken typ av konsekvenser det handlar om (Wigorts Yngvesson 2006:34). Tycker man att negativa konsekvenser av en publicering är en rimlig anledning att avstå från den så är man inte konsekvensneutral. Samtidigt är även hänsyn ett starkt ideal (Wigorts Yngvesson 2006:110) och är det någonstans hänsynen ska träda in är det kanske

just här – när det gäller liv och död. Så även om journalisterna förmodligen av allt att döma drar gränsen på rätt ställe, tror de nog att de är mer konsekvensneutrala än vad de faktiskt är i praktiken.

Trots att nyhetscheferna håller konsekvensneutralitet högt när de resonerar mer övergripande om journalistrollen är det tydligt hur deras inställning skiljer sig från reportrarnas. Genom att vara mer försiktiga och visa på en hållning som starkt präglas av hänsynstagande visar de hur mycket de bryr sig om källans situation och säkerhet. Thomas använder exempelvis formuleringar som att hänsyn till källan “alltid går före” och att han “inte kan tänka sig” att publicera något som skulle kunna påverka en källa negativt. Han berättar också att man på hans tidning, för att minska risken för spridning, avstått helt från webbpublicering av vissa jobb de gjort om asylfall.

Precis som konstaterats tidigare anser alltså både reportrar och nyhetschefer att i publiceringar om asylsökande så är namn och bild ofta en både sann och relevant uppgift. Men medan reportrarna har en mer konsekvensneutral hållning och är beredda att publicera både namn- och bild, trots att det skulle kunna få negativa konsekvenser, lutar nyhetscheferna mer åt den sociala ansvarsteorin (Wigorts Yngvesson 2006:41). De säger att de hellre avstår från publicering helt än att göra det med namn och bild om de är det minsta osäkra på riskerna.

En möjlig orsak till varför det finns en skillnad mellan reportrar och nyhetschefer i synen på konsekvenser och hänsyn kan vara att nyhetscheferna ofta är mer involverade i publiceringar som rör svårare fall. Fall där reportern själv är osäker och därför kopplar in sin överordnade. I lägen där reportern känner sig mer trygg i källans egen bedömning och inte själv ser hur publiceringen skulle kunna göra skada kanske en artikel publiceras utan att nyhetschefen får riktig anledning att göra en egen bedömning. Häri ligger en möjlig risk för att en enskild reporters bristande kunskap om källans hotbild gör att publiceringen inte diskuteras noggrant på redaktionen och att de resonemang som förs inte görs mot en fullständigt kartlagd bakgrund.

6.3.2. Ansvar

Både reportrar och nyhetschefer är, som vi nämnt tidigare, överens om att journalisten har ett ansvar gentemot läsaren för att det som publiceras är korrekt, så långt det går att säkerställa. Samtliga av de intervjuade anser också att journalister har ett visst ansvar för sina källors säkerhet. Ett ansvar som är tätt kopplat till ens publicering och som man menar hänger ihop med källskyddet.

“Det sträcker sig väl så långt som den journalistiska uppgiften sträcker sig ungefär. Man har inte ansvar för personens säkerhet i någon vid mening. Man har ansvar för hur det man publicerar påverkar personens säkerhet, ingenting annat. I den mån man kan göra den bedömningen, men det är ju inte enkelt att göra.” - Thomas

Men när det kommer till ansvaret att bedöma vilka uppgifter som kan och ska publiceras tenderar framförallt reportrarna att lägga ett stort ansvar på sina källor. Flera av dem hänvisar till att de som journalister omöjligt kan förstå vad det innebär att komma som flykting till Sverige med en hotbild. Därför väljer de istället att lita på källans egen bedömning.

“Ja, det är klart att det vore ju olyckligt om min artikel eller mina artiklar leder till att det har försvårat för någon eller att det har röjt någons identitet som inte skulle ha röjts. Det skulle ju vara oerhört hemskt, då skulle jag ju må, jag skulle inte... ja, det skulle vara hemskt. Men samtidigt så, kan ju jag omöjligt förstå. Eller omöjligt bedöma den risken själv. Utan det måste de ju göra som vuxna, friska människor, så måste de ju kunna bedöma det själva. Så känner jag väl. Låter det cyniskt? Usch... Ja, då är jag väl det.” - Sara

Förutom att reportrarna i studien låtit sina källor själva göra en riskbedömning inför publiceringen, verkar också flera av dem stannat vid en värdering av huruvida källan riskerade att bli utsatt för något i Sverige.

“Vi såg väl inte att det fanns någon hotbild mot honom här i landet, direkt. Och här var det problem kring religiös förföljelse vad jag vet så, vi försökte väl skapa en bild av hans säkerhetsläge utifrån honom själv.” - Peter

Josefin är inne på samma spår som Peter. Trots att hennes källa inte ansåg att det skulle vara säkert för hen att återvända till sitt hemland, så verkar inte beslutet om en publicering med namn och bild i svensk press ha varit särskilt svårt för Josefin att fatta.

“Det där har... det måste jag säga att det har liksom aldrig varit ett dilemma eller vad man ska säga alltså. För de fallen som jag har skrivit om, de har ju liksom sagt ‘Ja, men jag kan ju inte återvända till mitt hemland på grund av det här och det här och det här’, men de har aldrig liksom menat på att det är en risk för dem medan de finns i Sverige. Så att det har liksom aldrig egentligen varit en diskussion eller några funderingar kring att en eventuell publicering i Sverige skulle kunna skada dem på det sättet.”
- Josefin

Här är värt att påminna om att alla reportrar i studien är utvalda för att de har skrivit om en person med en hotbild som ännu inte fått uppehållstillstånd i Sverige. Ändå verkar flera av reportrarna alltså inte ha reflekterat över artikelns möjligheter att spridas till källans hemland (Englund 2008:75). Förutom Johannes, som varit medveten om sin källas syfte genom hela arbetsprocessen, tar ingen av de övriga reportrarna upp något resonemang kring vad som skulle kunna hända om publiceringen når människor i hemlandet som är beredda att ta sig till Sverige för att skada källan, eller alternativt redan finns i Sverige. Linda berättar att hon har skrivit en artikel med namn och bild om en asylsökande som stått inför en framtvungad resa till hemlandet, trots att källan hävdade att en hemresa skulle innebära stor fara. Ändå har Linda inte sett det som att hennes publicering i landsortstidningen skulle kunna innebära en ökad risk.

“Men jag har nog aldrig upplevt genom att skriva om någon att det kan innebära en säkerhetsrisk för någon jag har skrivit om. [...] Om man hade vetat om att det fanns en risk med någonting, då hade det varit en sån sak som vi här skulle diskutera tidigare, och då i så fall avstå från, tror jag. Men jag vet inte, har aldrig varit med om det.” - Linda

Genom att hänvisa till att en publicering i Sverige inte kan skada, eller att källan själv får avgöra vilka risker som finns, skulle man kunna se det som att reportrarna avfärdar problematiken. Men eftersom alla journalister poängterar hur mycket de bryr sig om sin källas säkerhet ligger det närmare till hands att anta att andra faktorer spelar in här. Tiden är en aspekt, att man som journalist ofta jobbar under tidspress kan göra att man inte hunnit ta in vidden och allvaret i källans situation och det rådande läget i hemlandet. Men ingen av reportrarna i studien har själva tagit upp tiden som en faktor. Tvärt om kunde vi under föregående tema konstatera att dessa jobb inte är några “hafsjobb”. Därför lutar vi åt att den troligaste orsaken till att de intervjuade tycks avfärda problematiken är den okunskap som reportrarna visar kring denna relativt nya fråga.

I motsats till reportrarna tar nyhetscheferna ett vidare grepp i sina resonemang och lyfter blicken. De hänvisar mycket mer till pressetiska regler och juridik. De är medvetna om att det är deras ansvar att informera medieovana källor, och att ansvaret ytterst ligger på dem själva, med hänvisning till de pressetiska reglerna. Även om de i slutändan oftast lyssnar på källorna, uppger de att källorna, rent pressetiskt, “egentligen inte har någonting att säga till om”. Detta stämmer väl överens med Björn

Hägers (2009:282) tolkning av de etiska reglerna kring namnpublicering, där han menar att journalister själva har ett ansvar att skydda källorna "mot sig själva" i situationer där de inte förstår sitt eget bästa. Människor i djup kris kan inte alltid överblicka konsekvenserna av en publicering (Börjesson 2007:95). Detta skiner igenom i nyhetschefernas sätt att se på situationen, där de bland annat nämner att de ibland måste fatta beslut över källornas huvuden. Både Thomas och Mikael nämner källans familj i hemlandet som ett skäl för dem att gå in och ta ett större ansvar för artikelns utformning.

"Ofta så vill ju den typen av personer gärna gå ut med namn och bild och bilder på sin familj och hela köret men ofta får man då stoppa de själv liksom, de är inte alltid så riskmedvetna kanske. [...] Så det är av rena säkerhetsskäl. [...] Man vet ju sällan vad som ska hända med dem. De kan lika väl få åka tillbaka till sitt hemland dagen efter att vi har träffat dem så att säga. Och därför så vill vi ta det säkra före det osäkra just i det här fallet." - Mikael

Här är värt att notera att Mikael refererar till källorna med orden "de är inte alltid så riskmedvetna". En helt motsatt hållning jämfört med resonemangen som reporterna för när de talar om källorna som de enda som kan avgöra hur riskerna med en publicering ser ut. Men samtidigt som nyhetscheferna företräder en hållning som lutar mer åt hänsyn och att de som publicister har ett mycket stort ansvar så medger också både Thomas och Kristina att de skulle ha svårt att gå emot en källa som verkligen insisterar på att framträda i media.

"Om det är någon som själv säger att jag är inte rädd, jag går ut med namn och bild. Då ska det också mycket till för att vi ska tänka om där och säga 'nämen det är ju helt uppenbart att den här människan verkligen riskerar ett dödsstraff'. Vi törs inte göra det. Så vi lyssnar väldigt mycket på dem." - Kristina

På frågan om vem som bär ansvaret ifall en publicering skulle leda till att en källas hotbild ökar vill Peter lyfta ansvaret högre upp i kedjan. Istället för att nämna sig själv som reporter talar han om "tidningen". Men han nämner också källans eget ansvar.

"Ja du, det är klart att tidningen bär ett ansvar där. Det finns väl ett delat ansvar i det, absolut, där personen som har gått dit också själv har en del. Nu är ju de i en utsatt situation, så det här är ju svårt, men jag skulle säga att tidningen har i alla fall har ett delansvar för det." - Peter

Både Johannes och Peter resonerar också kring huruvida man som publicist kan ta ansvar för en hotbild som existerade redan innan publiceringen.

"Men att utsätta någon för, som i det här fallen, så har ju de här hotbilderna redan funnits och de finns, det är ju liksom frågan då i vilken mån man har ökat dem eller om man har snarare påvisat en människas utsatta situation för andra så att säga." - Peter

Ambivalensen i inställningen kring vart gränsen går mellan konsekvensneutralitet och hänsyn framträder tydligt i studien. Samtidigt bör ambivalens och grunda resonemang ses i ljust av Englund (2008:74) ord om hur det journalistiska arbetet präglas av svåra och inte sällan helt motsägelsefulla överväganden. De journalistiska idealen är så anspråksfulla att de blir näst intill omöjliga att leva upp till. Svaren som journalisterna ger aktualiserar också Ekström och Nohrstedts (1996:251) två frågor: *Hur* ska journalisten kunna ta hänsyn till konsekvenser? Och *vad* ska ett sådant ansvarstagande i så fall innebära i förlängningen? Frågor som är omöjliga att svara på, men samtidigt viktiga att ställa.

6.4. Tema 4: Rollen i enskilda fall

6.4.1. Journalistens betydelse i asylärenden

Journalisterna i studien har en tendens att tona ned sin egen och journalistikens betydelse i en hotad människas asylprocess. De ser sig varken som aktiva deltagare i asylprocessen eller som någon som kan påverka utgången. Journalisterna är i flera fall omedvetna om hur medial uppmärksamhet kan påverka utfallet i en asylprocess annat än i ärenden där ett stort antal människor har engagerat sig i fallet och det har spridits till medier i hela Sverige.

“Jag tror inte att vi kan påverka i utgången av deras ärenden mer än i extremfall. Det finns nog ett fåtal fall där det har lyfts upp och blivit massmediala stormar där det sen kanske har ändrat beslut, men jag tror att i de flesta fallen, såna som vi har skrivit om, då påverkar det inte särskilt mycket, egentligen. Det påverkar den allmänna opinionen som sen i sin tur kan påverka rättsläget.” - Thomas

Men juristen Aino Gröndahl ger en helt annan bild av situationen. Hon menar att publicering i media i vissa fall är den helt avgörande faktorn när Migrationsverket fattat positiva beslut i asylfall. Hon har själv hanterat 15–20 ärenden där hon har använt medial uppmärksamhet som ett medel i sin klients asylprocess, och varje gång har det fungerat enligt henne själv. Migrationsverket har omprövat beslutet och hennes klient har fått stanna i landet.

“Det är ju det som blir avgörande. Jag har ett fall som jag skickade in för en vecka sedan nu, och den personen blev också publicerad i media. Så jag tror att det kommer att vara avgörande, och det har det varit i de fall som jag har haft hittills också. [...] Jag har inte haft ett enda ärende som faktiskt inte har gått bra just när det gäller medieuppmärksamhet.” - Aino Gröndahl

De fall Aino Gröndahl pratar om här handlar om personer som har en hotbild mot sig i hemlandet. Själva syftet med att gå ut i media är att öka hotbilden för att sedan kunna skicka in en ansökan om verkställighetshinder. Aino Gröndahl är noga med att påpeka att det är först när klienterna har fått tre avslag hos Migrationsverket och Migrationsöverdomstolen som hon uppmanar dem att gå ut med sin historia i media, som en sista utväg.

Att källan går att identifiera med namn och bild i publiceringen är avgörande för framgången i den här typen av asylärenden menar Aino Gröndahl. När en ökad hotbild är syftet blir det enligt henne meningslöst att publicera en artikel utan namn och bild. En anonymiserad artikel ser Aino Gröndahl endast som en påfrestande och jobbig upplevelse för den asylsökande. Vid ett tillfälle har hon därför fått övertyga en tidning om att publicera med namn och bild när de har velat låta källan vara anonym.

“De menade på redaktionen att de inte är bekväma med att publicera, eftersom det kan innebära en risk för personen. Och jag sa: Ja, men det är ju precis det som är poängen. I teorin så måste det finnas en större risk, det är enda anledningen till att den här personen vill gå ut liksom – att berätta sin historia och bli publicerad, så att vi kan få en ny prövning och uppehållstillstånd.” - Aino Gröndahl

Aino Gröndahls sätt att arbeta är inte helt vanligt, men hon är heller inte ensam om det. Hon nämner en flyktinghandläggare på RFSL som en av de första att tillämpa arbetsmetoden och har en känsla av att en del juriststudenter och juridiska ombud gör detsamma. Hon tycker sig se att asylsökande uppmärksammas allt mer i media, och hon får själv fler och fler samtal från asylsökande som vill ha hennes hjälp med att bli publicerade. Dessutom hör även allt oftare journalister av sig till henne för att fråga efter case till sina artiklar.

Som vi nämnde i tema 2 och 3 reflekterar flera journalister inte över spridningsmöjligheterna och hur det påverkar hotbilden utanför Sverige. Vi kan även se en tendens till liknande resonemang kring

storleken på tidningen och dess räckvidd. Flertalet av journalisterna i studien arbetar på mindre landsortstidningar och särskilt Linda menar att artiklar i dessa små tidningar inte har samma genomslagskraft och räckvidd som artiklar i större medier. Genom att hänvisa till den egna tidningens begränsade upplaga och räckvidd förminskar hon tidningens betydelse i asylprocessen.

Johannes utmärker sig starkt från de andra reportrarna genom en utbredd förståelse, och erfarenhet av, den räckvidd och genomslagskraft en publicering kan ha. Dessutom är han helt klar över att hans källa har haft samma syfte som Aino Gröndahl och hennes klienter – att gå ut i media med namn och bild för att öka sin hotbild.

“Han var ju väldigt mån om att hans namn skulle stå i tidningen, just för att den informationen skulle spridas till hemlandet. Och det gjorde den också mycket riktigt. Det där kom ut, med internet är det väldigt enkelt.” - Johannes

Efter att Johannes artikel hade publicerats fick den, precis som källan ville, spridning utanför Sverige. En engelskspråkig tidning i hemlandet uppmärksammade den svenska publiceringen och skrev en egen artikel. Johannes minns facebook-kommentarerna i anslutning till artikeln.

“... otroligt skrämmande att läsa. Det här var inga anonyma kommentarer eller nättroll, utan vanliga människor. Man kunde klicka på deras profiler och det var en tvåbarnsmamma och.. ja, de verkade väldigt trevliga, men som verkligen dödshotade dem på facebook. Och det var ju väldigt obehagligt så det är klart att... Jo, det har säkert förvärrat situationen, men situationen var redan så pass illa så jag vet inte om det gjorde någonting till eller från egentligen.” - Johannes

Samtidigt som Johannes konstaterar att hans artikel alltså både har fått spridning till källans hemland och bidragit till dödshot ser han sin egen inverkan på källans situation som liten. Aino Gröndahl är inne på samma spår, situationen är redan innan artikeln skrivs så allvarlig att en publicering inte har så stor inverkan på den faktiska faran. En publicering innebär i dessa fall endast en teoretisk ökning av faran, ett sätt att kunna visa för myndigheterna att det faktiskt existerar en hotbild, menar Aino Gröndahl.

“Personen kommer ju att bli utvisad oavsett. Om det var lugnt för den att åka tillbaka och återvända, då skulle det ju inte finnas några problem. Men den löper ju redan risk att dödas, i bästa fall fängslas. Och det är ju horribla, horribla förhållanden. [...] De kommer ju utsättas för ett helvete oavsett. Det får jag förklara för redaktörer och journalister också att tänk inte på att du utsätter personen för fara, utan den är redan utsatt för fara, men att du publicerar det här kan ge den en möjlighet som den inte skulle få annars.” - Aino Gröndahl

Men trots att Johannes har en större förståelse för källans syfte och vilken spridning en publicering kan få är han försiktig med att lägga alltför stor vikt vid hans artikels betydelse för utfallet i asylärendet.

“Sen kan jag ju också konstatera, även om det inte var syftet med min artikel, att han fick ju faktiskt uppehållstillstånd efter vår publicering. [...] men jag vet inte om det var det i sig som gjorde att han.. att det var giftermålet som fick honom att stanna eller att Migrationsdomstolen gjorde en annan bedömning av hotbilden mot honom efter vår artikel.” - Johannes

I motsats till den sociala ansvarsteorin (Wigorts Yngvesson 2006:43), framför allt den radikala, anser journalisterna i studien att media ska ha en opartisk och objektiv roll. Värden som att värna om de utsatta i samhället och att ta ställning för att förändra världen anses viktiga inom den radikala sociala

ansvarsteorin, men återigen intar alltså journalisterna en konsekvensneutral hållning och tonar ned sin egen betydelse (Wigorts Yngvesson 2006:43).

6.4.2. Källans syfte

Fyra av reportrarna upplever inte att deras källor har haft som syfte att öka hotbilden och därigenom påverka resultatet i asylprocessen. Samtliga fyra medger att de varit omedvetna om fenomenet. Mikael, Kristina och Peter menar att det är svårt att veta vad källans syfte är och medger att det är möjligt att det har funnits, men att de inte varit medvetna om det.

“Det är ju svårt att säga, det är svårt att veta om folks intentioner på det sättet. Absolut, men jag har ofta bara upplevt att man har sökt sympati och förståelse hos allmänheten, att man vill visa för svenskar att man är i en svår situation. [...] Så har jag uppfattat det, inte att man har varit ute efter att öka hotbilden mot sig själva, det har jag inte kunnat ana.” - Peter

Peter, Linda och Josefin uttrycker dock en viss medvetenhet och förståelse för att deras källor kan ha haft ett subjektivt syfte med att ställa upp. Deras resonemang landar däremot aldrig i att källorna kan ha velat öka sin hotbild, de utgår snarare från att källans syfte har varit att väcka uppmärksamhet, berätta sin historia, väcka sympati hos allmänheten och skapa opinion. Vad journalisterna misslyckas med är att dra resonemanget ett steg till; *varför* vill källan väcka uppmärksamhet? *Varför* vill de skapa opinion? *Varför* vill de berätta sina historier? Källans syfte tycks inte vara en prioritet, vilket står i kontrast till den starka ställning som journalistens syfte innehar.

Här är det dock viktigt att tydliggöra vår egen okunskap om vilka avsikter reportrarnas källor har haft med att ställa upp i artiklarna. De har alla haft en hotbild i hemlandet och sökt asyl, men det är möjligt att de är lika ovetande om Aino Gröndahls tillvägagångssätt som journalisterna i studien.

Återigen är Johannes undantaget då han är den enda av journalisterna som medvetet stött på fenomenet och haft erfarenhet av det. Hans källa var öppen med sitt syfte och vilka konsekvenser han hoppades att publiceringen skulle få. Likaså tyckte Johannes att det var viktigt att vara transparent i artikeln och tydligt redogöra för källans syfte.

“Jag vill minnas att jag var helt öppen med det i artikeln också. Det är också väldigt viktigt att förklara det för läsarna, varför gör de här två personerna detta, varför ville de synas och vilken roll spelar vi.”
- Johannes

Den transparens som Johannes pratar om här skulle kunna vara en möjlig väg att gå för att undvika forskarnas farhågor om att journalistkåren skulle bli en kår med makt utan ansvar (se bl.a. Wiik 2010:51)

7. Slutdiskussion

Journalisterna i studien har en tydlig bild av vad det innebär att vara journalist och har inga problem med att definiera sin yrkesroll. De är alla ense om att en distinktion mellan det professionella och privata jaget är viktig när man skriver om asylsökande – men ingen i studien tycker att det är en svår gränsdragning att göra. Journalisterna är måna om klassiska ideal och har god kännedom om de etiska regelverken. Det märks att de har skolats in i branschen. Att granska, belysa orättvisor och att värna om den lilla människan är saker de alla ser som sin uppgift. De vill gärna ha fakta på sin sida, kontrollera uppgifter gentemot myndigheter och ge en korrekt bild av en fråga som de menar att odemokratiska, främlingsfientliga intressen försöker lägga beslag på.

Journalisterna i studien är noga med att poängtera att det ur ett samhällsperspektiv är viktigt att skriva om asylsökande. De motiverar sina publiceringar med att de har läsarperspektivet i fokus och står på den lilla människans sida medan de granskar makten. Trots detta tar journalisterna avstånd från tanken att de själva skulle kunna vara aktörer i asylprocessen. De förminskar sin roll och tror inte att de har så stora möjligheter att påverka. Samtidigt framkommer det i studien tydliga uppgifter på att journalisterna visst kan vara, och i vissa fall *är*, aktörer i asylprocessen.

Trots att internet under två decennier varit en del av det svenska medielandskapet reflekterar reportrarna inte fullt ut över internets möjliga roll i dessa publiceringar. Studien visar, något förvånande, att det existerar en omedvetenhet kring spridningsmöjligheterna av artiklar av dessa slag. Därigenom råder också en stor omedvetenhet om problematiken kring hur en publicering kan påverka källans säkerhetsläge och hotbild. Endast en av journalisterna i studien var medveten om att det finns en koppling mellan namn- och bildpublicering och ökade chanser att få svenskt uppehållstillstånd.

Journalisterna förminskar publiceringarnas betydelse bland annat genom att hänvisa till sin tidnings ringa storlek. Men när uppgifter om geografisk position, sexuell läggning och regimkritiska åsikter finns publicerat på internet med en namngiven källa spelar antalet prenumeranter ingen roll. Lika lite betyder det faktum att publiceringen gjorts på svenska. I vårt globala samhälle finns i Sverige många invånare med andra modersmål än svenska likväl som det exempelvis i både Uganda och Iran finns personer som talar svenska. Dessutom är en digital översättning av texter bara en knapptryckning bort om man konsumerar nyheter på nätet.

Viljan att berätta en bra historia är en viktig del av journalistiken och något som många journalister drivs av. Många publiceringar motiveras just bara med att det är en bra story. Inte minst i de asylsökandes berättelser finns ju just det, en dramatisk historia. Det handlar om stora ämnen, frågor om liv och död. Kärlekspar som slits isär, familjer som inte kan vara tillsammans, personer som drömmer om trygghet och om att kunna se hoppfullt på framtiden. Allt detta bäddar för ett journalistiskt dilemma. Blir man presenterad för en historia av den här kalibern, en historia med en naturlig och inneboende dramatik, kan det vara svårt att hålla en väldigt kritisk hållning och ifrågasätta publiceringen.

Det kritiska förhållningssättet finns där, men hos många bara till en viss gräns. I studien har vi funnit flera exempel på åsikten att den största tjänsten man kan göra sina källor är att ställa kritiska frågor. Man kontrollerar faktauppgifter med myndigheter och ber att få ta del av handlingar. Vid författandet av artikeln vill man vara saklig och hålla sig undan skapandet av ”snyfthistorier”. Men där tar det kritiska förhållningssättet slut. När det inte längre handlar om fakta, utan kommer till att avgöra

publiceringens form – anonym eller namn och bild? – får källan själv ofta avgöra. Som journalist riskerar man att bli blind för källornas intentioner, men också deras utsatthet.

Samtidigt präglas journalisternas synsätt på flyktingar och asylsökande av tillit och stor respekt. Man litar på sina källor och refererar till dem som fullt kapabla att inse konsekvenserna. Detta kan ses i ljuset av hur det är i andra delar av dagens samhälle där denna grupp ibland ses som offer, personer som inte förstår sitt eget bästa eller anses obildade.

Såväl journalisterna som Aino Gröndahl märker av att antalet asylsökande som kommer till Sverige ökar. De upplever också båda en ökning av antalet artiklar som handlar om asylsökande. Att journalisterna inte är medvetna om kopplingen mellan publicering och asylprocess kan därför vara ett problem. Journalisterna riskerar att i allt högre grad bli ett verktyg i en process, utan att ens vara medvetna om det.

Fenomenet med asylsökande källor som här belyses är samtidigt bara *en* aspekt av svårigheten i att som journalist vara neutral och opartisk. Men det blir ett tydligt exempel på när de högt satta journalistiska idealen krockar och blir näst intill omöjliga att uppnå. Journalister rapporterar varje dag om privatpersoner såväl som politiker, organisationer och företag. Rapporteringen påverkar naturligtvis både samhället och enskilda människor på olika sätt. Journalistiken spelar roll och bidrar till att samhället förändras – det är naturligt. Men i ett samhälle där allt fler har förstått medias inneboende kraft, där ekonomiska intressen såväl som polariserade politiska krafter vet hur de ska anpassa sitt budskap för att få medieutrymme, ställs opartiskheten och tanken om konsekvensneutralitet på sin spets.

Studiens resultat ger upphov till frågan om inte journalister bör göra etiska bedömningar på andra premisser än förr. Den tidigare så kraftigt försvarade och högaktade objektiviteten har sakta börjat ifrågasättas, både i branschen och i forskarvärlden. Denna studie belyser en situation då innebörden i begreppet objektivitet tål att diskuteras. Är en objektiv rapportering av asylärenden ens möjlig när media så uppenbart kan påverka utfallet? Frågan är då om inte en uttalat partisk och subjektiv ställning är att föredra? Då skulle man istället bedriva en partisk journalistik i syfte att hjälpa människor till ett bättre och säkrare liv. En sådan inställning är dock svår att argumentera för i ljuset av klassiska yrkesideal. Samtidigt kan en öppet partisk journalistroll vara mer försvarbar än en falsk objektivitet.

Som vi ser det är ett sätt att minska risken för att hamna i en falsk objektivitet att följa Johannes exempel. Han var den enda i studien som fullt ut kände till problematiken med ökad hotbild. Genom att vara tydlig både mot sina källor och läsare med sitt eget och källornas syfte hanterade han problemet. Att källorna kunde dra nytta av publiceringen i sin asylprocess var inget problem för Johannes eftersom han hade klart för sig vad hans syfte var och varför jobbet var viktigt för hans läsare. Transparens och öppenhet i arbetsprocessen kan bidra till att bibehålla både läsarens förtroende och journalistens yrkesideal. Ärlighet och uppriktighet kring källans syfte är ett steg närmare en lösning på ett mycket komplext problem.

7.1. Förslag till vidare forskning

Under arbetet har vi funnit flera sidospår som hade varit intressanta att få veta mer om.

- En kvantitativ studie om hur det faktiskt ser ut – hur många väljer att publicera namn och bild när det gäller rapportering kring asylsökande?
- Finns det några skillnader i attityder beroende på journalistens bakgrund? Vilken roll spelar faktorer som kön, ålder, utbildning och bakgrund i beslutsfattandet?
- Att följa fall från publicering till domslut. Gå igenom domslut och ta reda på hur stor vikt Migrationsverket faktiskt lägger vid mediebevakning som skäl till ökad hotbild. En möjlig väg att gå är att följa de fall som Aino Gröndahl hanterat.
- I vår studie refererar journalisterna till att det är viktigt för deras “läsare” att läsa om hur asylprocessen går till och att beskriva hur situationen ser ut. Men ingen räknar in asylsökande eller överhuvudtaget människor med annan etnisk bakgrund som en del av läsarkretsen. Detta har vi inte nämnt i vår studie, då det inte kändes relevant. Däremot är det väldigt intressant. Är det ett mönster som finns även i andra medier? Hur tänker redaktioner kring invandrare som konsumenter av svensk media?
- Vi har endast undersökt journalister som arbetar med printmedia. Eftersom även etermedier idag i allra högsta grad använder samma attribut som tidningarna genom att publicera text och bild på sina webbplatser hade det varit intressant att undersöka hur medvetenheten ser ut på tv och radio. Hur ser man på problematiken? Har de hunnit med i den snabba utvecklingen?

8. Referenslista

8.1. Tryckta källor

Burnard, P. Gill, P. Stewart, K. Treasure, E. Chadwick, B. (2008) *Analysing and Presenting Qualitative Data*, British Dental Journal, 204 (8), 429-432.

Börjesson, Britt (2007) Namnpublicering – en fråga om offentligt och privat. I Asp, Kent (red), *Den svenska journalistkåren*. Göteborgs universitet.

Deuze, Mark (2005) 'What is journalism? Professional Identity and Ideology of Journalists Reconsidered'. In *Journalism* 6(4).

Esaiasson, Peter. Gilljam, Mikael. Oscarsson, Henrik. och Wängnerud, Lena (2012), *Metodpraktikan*. (4.uppl.). Stockholm: Norstedts juridik.

Häger, Björn (2009), *Reporter, en grundbok i journalistik*, Norstedts Förlagsgrupp AB.

Ekström, Mats och Nohrstedt, Stig Arne (1996), *Journalistikens etiska problem*, Svenska Journalistförbundet, Rabén Prisma.

Englund, Liselotte (2012), *I katastrofens öga – journalisters arbete på olycksplats. Om medierapportering vid allvarliga händelser*, Englunds förlag.

Kvale, Steinar och Brinkman, Svend (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun, andra upplagan*. Studentlitteratur AB.

Nord, Lars, Strömbäck, Jesper, Allern, Sigurd, Djerf-Pierre, Monika och Falkheimer, Jesper (2012), *Medierna och demokratin*, Studentlitteratur AB.

Olsson, Anders, R (2009), *Yttrandefrihet & tryckfrihet - Handbok för journalister*, Studentlitteratur AB.

Ruigrok, Nel (2010), Journalism of Activism Towards Journalism of Accountability i *International Communication Gazette*, 72 (1), 85–90.

Simpson, Roger och Coté, William E (2006), *Covering Violence*, New York: Columbia University Press.

Trost, Jan (2014) *Att skriva uppsats med akribi*, Studentlitteratur AB.

Yngvesson Wigorts, Susanne (2006), *Den moraliska journalisten: En analys av yrkesetik, ideal och dygder*, Uppsala universitet.

Weaver, David H & Willnat, Lars (2012) *The Global Journalist in the 21st Century*, Routledge.

Wiik, Jenny (2007) Journalisters syn på sig själva. I Asp, Kent (red), *Den svenska journalistkåren*. Göteborgs universitet.

Wiik, Jenny (2010) *Journalism in Transition*, The Professional Identity of Swedish Journalists. Göteborg: JMG, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.

8.2. Elektroniska källor

Gunnarson, R. *Validitet och reliabilitet* (2002) Dept of Prim Health Care Göteborg University - Research methodology web site. Hämtat 15 maj 2014. Hämtat från: <http://infovoice.se/fou>

Jansson, Pär (2001), Journalister tvingas bli aktörer i asylärenden, *Journalisten*, Hämtat mars 2014, Hämtat från: <http://www.journalisten.se/nyheter/journalister-tvingas-bli-aktorer-i-asylarenden>.

Migrationsverket (2014), Hämtat mars 2014. Hämtat från: <http://www.migrationsverket.se/Om-Migrationsverket/Statistik.html>

Migrationsverket (2014). Hämtat 15 maj 2014. Hämtat från:
<http://www.migrationsverket.se/Privatpersoner/Skydd-och-asyl-i-Sverige/For-dig-som-har-sokt-skydd-och-asyl/Om-du-far-avslag-pa-din-ansokan/Avvisning-som-ska-genomforas-omedelbart.html>

Bilaga 1 – Mejlet

Hur långt sträcker sig journalistens ansvar för sina källors säkerhet? När medierna blir ett medel i kampen om uppehållstillstånd, vilken roll har journalistiken?

Hej ***!

Vi är tre journaliststudenter från JMG, Göteborgs universitet, som skriver vår kandidatuppsats om journalistisk etik. Vi har sett att du har jobbat med just den typen av fall som vi är intresserade av. Därför vill vi gärna ha med dig i vår studie i din roll som journalist/nyhetschef.

Syftet med vår studie är att ta reda på vilka överväganden som görs på redaktioner i samband med rapportering om asylfall. De etiska problem som situationen uppbringat ställer nya frågor om journalistisk etik som diskuteras inom både journalistiken och juridiken.

Vi genomför en vetenskaplig intervjustudie där dina svar kommer att ligga till grund för vår analys och våra resultat.

Vi kommer inte att behöva använda ditt namn i uppsatsen, men vi kommer att behöva viss bakgrundsinformation. Studien kommer att publiceras på JMG:s hemsida.

Intervjun kommer att ta max en timme och vi vill gärna göra intervjun över telefon eller Skype. Vi behöver genomföra intervjun innan den 30 april. Din medverkan är viktig för oss.

Vi hörs!

Vänliga hälsningar, Maria Nordlander, Moa Blomgren och Elsa Sjögren

Maria Nordlander: 0708 179 133, nordlander.maria@hotmail.com

Moa Blomgren: 0730 440 347, moa.blomgren@gmail.com

Elsa Sjögren: 0737 697 088, sjogren.elsa@gmail.com

Bilaga 2 – Intervjuguide

Frågor till nyhetschefer

Förklara bakgrund, information kring deras namn etc.

- "Vi kommer inte att behöva använda ditt namn, men vi behöver viss bakgrundsinformation"
- "Såhär och såhär har vi tänkt oss, det kommer att gå att läsa studien offentligt... "

Bakgrundsfrågor:

- Namn:
- Ålder:
- Tidning:
- Utbildning:

Praktiken:

- Har ni på redaktionen publicerat en text om en person som söker asyl på grund av en hotbild?
- Hur får ni nys om historierna? Hör människor av sig eller letar ni fram själva?
- Vem kontaktar oftast tidningen? (Anhöriga, jurister, de själva?) Påverkade det ingången till intervjuperson och utformningen/vinkeln/formen på artikeln?
- Hur går diskussionen på morgonmötet? I vilka fall beslutar ni att göra ett jobb/inte göra ett jobb på caset?
- Hur ofta upplever du att ni gör/inte gör ett jobb på ett fall med hotade asylsökande?
- Finns en eventuell hotbild med i tankarna när ni gör artikeln? Hur tänker du då?
- Hur bestämmer ni vem som ska göra jobbet?
- Föregås den här typen av jobb av någon särskild typ av förberedelser/överväganden?
- Ordnar ni ofta med tolkar när den här typen av jobb görs? Hur påverkar det arbetet?
- Vilken roll har du som redaktör när det gäller den här typen av artiklar? Vilka diskussioner förs med journalisten innan/under/efter arbetet?
- Får ni mycket läsning/klick på den här typen av artikel?
- Vilken respons får ni på publicering av den här typen av fall?
- Hur motiveras en artikel av den här typen? Ekonomiskt, journalistiskt, samhällsmässigt, enskilda fallet?
- Vilka etiska överväganden görs vid eventuell namn- och bildpublicering av asylsökande?
- Hur stort inflytande har intervjupersonen i dessa fall?
- Vad fyller en namn- och bildpublicering för funktion i den här typen av texter?
- Har du lärt dig något från den här typen av fall/jobbs? Gör du något annorlunda idag som du inte gjort tidigare?

Tankegångar kring etik och moral:

- Hur resonerar du kring/hur mycket tänker du på konsekvenserna av det du publicerar? (*ställa så allmänt eller göra frågan mer specifik?*)
- Finns det situationer där hänsyn och intervjupersonens säkerhet går före de eventuella konsekvenserna av en publicering (konsekvensneutralitet)?
- Har det över tid skett en förändring i inställningen till namnpublicering (ställa så allmänt eller fråga specifikt om asylfall)?

- Följer ni upp fallen efter publicering?
- Följer ni på redaktionen någon bestämd policy kring den här typen av fall? Hur har den i så fall arbetats fram?
- Påverkar webben hur ni/du ser på namn- och bildpublicering av källor idag jämfört med tidigare?
- Är det journalistens uppgift att hjälpa asylsökande?
- Har man som journalist ett ansvar för intervjupersonens säkerhet? (Hur långt sträcker sig ansvaret?)
- Är det ett problem när journalister får/tar en aktiv roll i asylprocessen?
- Hos vem ligger ansvaret när det gäller asylfall och publicistik?
- Känner du som redaktör att det finns normer och principer att luta dig emot? Något som hjälper dig att fatta beslut och förhålla dig till dessa frågor? Vart vänder du dig om du känner dig osäker? (Om inte, vad hade du önskat?)
- Vilka råd ger/får du till/av journalister/redaktörer i sådana här fall?
- **Berätta om varför vi gör uppsatsen** (frågan om ökad hotbild pga publicering som gör att migrationsverket måste låta personen få stanna – eftersom säkerhetsläget försämrats i och med publicering)

Avslutande frågor:

- Journalistisk bakgrund:
- Antal år i yrket:
- Varför ville du bli journalist?

Frågor till reportrar

Förklara bakgrund, information kring deras namn etc.

- "Vi kommer inte att behöva använda ditt namn, men vi behöver viss bakgrundsinformation"
- "Såhär och såhär har vi tänkt oss, det kommer att gå att läsa studien offentligt..."

Bakgrundsfrågor:

- Namn:
- Ålder:
- Tidning:
- Utbildning:

Praktiken/situationen:

- Har du någon gång skrivit en text om en person som söker asyl på grund av en hotbild?
- Fattade du något beslut innan intervjutillfället som kom att präglade arbetet med artikeln? (källkritik, casets trovärdighet, ingång, vad artikelns syfte var)
- Hur upplevde du intervjusituationen?
- *Hur* upplevde du din yrkesroll på plats? /på redaktionen? (Människa/Journalist/Rapportör - för allmänhetens information eller för intervjupersonens skull?)
- *Varför* tror du att du kände så?
- Vilket "angreppssätt" hade du inför arbetet? Vilka överväganden/beslut var viktiga för dig? Varför tog du dessa beslut (vad grundade du dem i)? Sökte du stöd/vägledning hos någon annan?
- Har ni någon policy på redaktionen som du kunde luta dig emot?
- Hur tänkte du kring eventuella konsekvenser av en publicering?

- Har webben förändrat hur ni tänker kring namn- och bildpublicering?
- Vem kontaktade tidningen? (Anhöriga, jurister, de själva?) Påverkade det ingången till intervjuperson och utformningen/vinkeln/formen på artikeln?
- Fanns det en diskussion mellan dig och intervjupersonen huruvida publiceringen skulle ske med namn och bild eller inte? (Vem tyckte vad? Varför?)
- Har ni stött på fall där intervjupersonen medvetet vill öka hotbilden mot sig (namn/bildpublicering)? Och i så fall; upplevde du att personen förstod vidden av en namn- och bildpublicering?
- Fick intervjupersonen läsa igenom artikeln innan publicering?
- Följde du upp efteråt? (Vet du vad som hände med personen? Kontaktade personen dig igen?)
- Fick du någon särskild respons på artikeln?

Tankegångar kring etik och moral:

- Hur såg du på ditt ansvar efter publiceringen?
- Är du nöjd med din insats nu i efterhand? (Hade du velat gjort något annorlunda?)
- Ville du skriva den här artikeln? Varför? Varför var det just du som fick uppdraget?
- Hur lätt/svårt tycker du det är att upprätthålla en professionell yrkesroll i dessa situationer?
- Hur såg du på din roll i asylprocessen? Hotbild? Riskabelt med publicering eller en hjälp för personen att få asyl?
- Är det ett problem när journalister får/tar en aktiv roll i asylprocessen?
- Hos vem ligger ansvaret när det gäller asylfall och publicistik?
- Vad lärde du dig/tar du med dig inför liknande situationer i framtiden? /Vilka råd ger/får du till/av journalister/redaktörer i sådana här fall?
- **Berätta om varför vi gör uppsatsen** (frågan om ökad hotbild pga. publicering som gör att migrationsverket måste låta personen få stanna – just på grund av en publicering (eftersom säkerhetsläget försämrats i och med publiceringen).

Avslutande frågor:

- Journalistisk bakgrund:
- Antal år i yrket:
- Varför ville du bli journalist?

Frågor till Aino Gröndahl

- Hur går ni tillväga för att få ut en historia i media?
- Vilka typer av case handlar det om?
- Är det svårt att få media att nappa?
- Varför vill man gå ut i media?
 - För att informera publiken, skapa opinion eller för att öka hotbilden?
 - Vad har mest effekt?
 - Är ni öppna med era intentioner?
- Är det vanligare att man använder media för att hjälpa asylsökande idag än tidigare?
- Händer det att redaktioner publicerar något om ett fall ni tipsat om men väljer att anonymisera?
- Händer det att redaktionen rådgör med RFSL eller dig som jurist inför en publicering med namn och bild?

- Spelar det någon roll för Migrationsverkets bedömning om personen går att identifiera med namn och bild?
- Hur tänker du/ni kring att hotbilden ökar och att man utsätter personen för fara?
- Hjälper medierapporteringen dessa personer?
 - Kan den påverka beslut om uppehållstillstånd?
- Hur gör Migrationsverket sin bedömning av hotbild? (Vad är deras definition av en hotbild?)
- Vilket ansvar har journalisten för sin källas säkerhet i de här fallen (tycker du)?
- Vad skulle det kunna få för konsekvenser om redaktioner tog policybeslut om att inte gå in och bli en bricka i spelet i asylärenden? (för spekulativ fråga??) iaf för vag tror jag, vad innebär "bli en bricka i spelet i asylärenden"? Att inte skriva något alls? Att inte publicera namn? Definiera!

